

De Antwerpse uitgever en courantier Maarten Binnart (ca. 1590–ca. 1653)

Met een fondslijst

In 2014 kon de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience (EHC) op een openbare veiling een zeldzaam specimen verwerven van een weinig bekende 17de-eeuwse Antwerpse krant: de *Ordinarisse Postillioen* van de erfgenamen van Maarten Binnart.¹ Naast krantenpionier Abraham Verhoeven en Guiliam Verdussen had ook de boekdrukker Maarten Binnart in 1635 een octrooi gekregen om kranten te publiceren.² De nieuwe aanwinst van de aflevering van 20 augustus 1650 vormt de aanleiding voor dit artikel [Ill. 1].

Over Maarten Binnart is maar weinig gepubliceerd.³ Hij is door onderzoekers naar het vroegmoderne nieuws in Antwerpen niet diepgaand behandeld omdat er van zijn krant maar weinig exemplaren bewaard zijn gebleven.⁴ Die exemplaren zijn verspreid in bibliotheken en archieven over heel Europa (een overzicht van bewaarplaatsen is te vinden in appendix 1 van dit artikel). Bovendien lijkt Binnart behalve zijn kranten weinig andere publicaties te hebben gedrukt.⁵ Hij stelde zelf een woordenboek Latijn-Nederlands samen, dat echter door andere uitgevers werd gedrukt.⁶ Over zijn biografie was tot nu toe nagenoeg niets bekend.

Op basis van archiefonderzoek wordt in dit artikel voor het eerst een beeld geschetst van het leven van Maarten Binnart. Eerdere studies hebben aangetoond dat de biografische aanpak vruchtbaar kan zijn om uitgeversstrategieën te duiden.⁷

- ¹ *The Romantic Agony, book & print auction 21 & 22.11.2014 – catalogue 54*, kavel 1243. Vermoedelijk afkomstig uit de collectie van prof. dr. W. Braekman (1931–2006).
- ² T. Luykx, 'De eerste gazettiers en hun kranten in de Spaanse Nederlanden' in *Handelingen der Koninklijke Zuidnederlandse Maatschappij voor taal- en letterkunde en geschiedenis*, 18 (1964), 231–247.
- ³ F. Claes, 'Binnart, Martin' in *Nationaal biografisch woordenboek*, v, kol. 74–76; F. Olthoff, *De boekdrukkers, boekverkoopers en uitgevers in Antwerpen sedert de uitvinding van de boekdrukkunst tot op onze dagen*, Antwerpen 1891, 9. Binnart wordt niet vermeld in A. Dermul & H. Bouchery, *Bibliographie betreffende de Antwerpsche drukkers*, Antwerpen 1938; noch in J. Hanselaer et al., *Kroniek van het gedrukte boek in de Nederlanden (1971–2003). Een sleutel tot 33 jaar boek- en bibliotheekgeschiedenis*, Brussel 2005. Soms wordt zijn naam ook 'Binnaert' gespeld, maar hij zelf gebruikte Binnart in zijn impressa.
- ⁴ In de recente studie van P. Arblaster, *From Ghent to Aix. How they brought the news in the Habsburg Netherlands, 1550–1700*, Leiden/Boston 2014, wordt Binnart af en toe vermeld, maar niet uitvoerig behandeld. In A. Pettegree, *The invention of news. How the world came to know about itself*, London 2014, komt zijn naam niet voor.
- ⁵ De *Short Title Catalogus Vlaanderen* (online: www.stcv.be; voortaan: STCV) vermeldt 19 edities (1 maart 2015). Opzoeken in bibliotheekcatalogi en bibliografieën leverde een fondsreconstructie van 45 titels op (naast de afleveringen van de kranten), zie appendix 2.
- ⁶ F. Claes, 'Het woordenboek van Martin Binnart' in *Tijdschrift voor Nederlandse taal- en letterkunde*, 88 (1972), 256–272.
- ⁷ Zie bijvoorbeeld S. Van Impe, 'Verloren illusies of bijgestelde ambities? Leven en loopbaan van Jan Baptist Carstiaenssens' in *De Gulden Passer*, 87:2 (2009), 69–91; S. van Rossem, *Het gevecht met de boeken. De uitgeversstrategieën van de familie Verdussen (1589–1689)*, Antwerpen, 2014.

Duitse herkomst

Maarten Binnart was afkomstig uit Duitsland, meer bepaald uit Eisenach, waar hij vermoedelijk rond 1590 geboren werd.⁸ Eisenach was een welvarende protestantse stad in Saksen (nu in de deelstaat Thüringen). Een eeuw voor de geboorte van Binnart had Maarten Luther er een tijdje gewoond, ondergedoken in het middeleeuwse kasteel boven de stad, de Wartburg.⁹ Misschien is het geen toeval dat de voornaam van Maarten Binnart overeenkomt met die van Luther: Binnart werd ongetwijfeld luthers opgevoed.

Over de familie Binnart in Eisenach kon ik geen gegevens vinden. Bij een zware stadsbrand in 1638 ging ook het stadhuis van Eisenach in de vlammen op; veel archivalia zijn daardoor verdwenen. Het is echter mogelijk dat de Binnarts oorspronkelijk niet uit Thüringen afkomstig zijn. In het jaar 1581 reisde een zekere Jan Binart, koopman, van Antwerpen naar Keulen.¹⁰ Als Maarten Binnarts voorouders uit Antwerpen afkomstig waren, is hijzelf dus teruggekeerd zijn naar zijn heimat. Bij gebrek aan verdere gegevens blijft dit echter een hypothese.

Maarten Binnart schreef zich tijdens het tweede semester van 1607 in aan de streng lutherse universiteit van Jena.¹¹ Hij behaalde in 1610 zijn artes-diploma met de verdediging van stellingen van Thomas Sagittarius (1577–1621), hoogleeraar logica en metafysica.¹² Binnart bouwde er onder zijn medestudenten ook een sociaal netwerk op. Zijn gepubliceerde verdediging opent met een opdracht aan Christian Birckner, een belangrijk inwoner in Mühlhausen.¹³ De lofdichten gericht aan Binnart zijn van de hand van twee medestudenten. Het gaat om Michaël Wolff uit Weimar, adjutor van het collegium philosophicum, en Friedrich Wigand Montanus (Amberg) uit Heldburg, die zich *commensalus* (medestudent) van Binnart noemt. Montanus (†1635) was ingeschreven als student in Jena in 1609, twee jaar na Binnart, en schreef zich in 1614 in aan de universiteit van Wittenberg. Hij had een

8 Claes, 'Het woordenboek van Martin Binnart', 256.

9 *Aller Knecht und Christi Untertan: der Mensch Luther und sein Umfeld: Katalog der Ausstellungen zum 450. Todesjahr 1996*, Eisenach 1996; I. Doren, *Saksen en Thüringen. Het land van Maarten Luther*, Rijswijk 1993, 52–54; 101–105.

10 Keulen, Haupturkundenarchiv (HUA), Bestand 1, u 1/18126, 2 maart 1581, in de online catalogus (<http://historischesarchivkoeln.de/>) beschreven als 'Zeugnis der Stadt Antwerpen für den Kaufmann Jan Binart, der nach Köln ziehen will.' Vanaf 1580 werd het voor gelovige katholieken veel moeilijker om zich in Antwerpen te handhaven, en gingen vele honderden van hen in ballingschap in Keulen: F. Donnet, 'Les exilés anversois à Cologne (1582–1585)' in *Bulletin de l'Académie royale de Belgique*, (1898), 288–355. Er waren in de 17de eeuw nog Binnaerts in Antwerpen, die ik echter niet kon verbinden met Maarten Binnart. De in Antwerpen gedoopte kinderen van Maarten Binnart kregen in elk geval nooit een doopheffer met zijn familienaam.

11 J. Bauer, A. Klinger & A. Schmidt (eds.), *Die Universität Jena in der Frühen Neuzeit*, Heidelberg

2008; G. Mentz, *Die Matrikel der Universität Jena, 1, 1548 bis 1652*, Weimar 1944, 22. Met dank aan Diederik Lanoye.

12 Het programma voor de openbare verdediging van Binnart werd gepubliceerd: *Quaestionum illustrium philosophicarum decuria octava, quae [...] praeside M. Thoma Sagittario [...] respondente Martino Bihnarto Isnacense. Publice ventilabitur. Ad diem 15. Decembris, horis & loco consuetis, lenae: typis Tobiae Steinmanni, 1610. Verzeichnis der im deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des 17. Jahrhunderts* (online: www.vd17.de; voortaan: VD17) 12:172213f. Over Thomas Sagittarius, zie R. Hoche, 'Sagittarius, Thomas' in *Allgemeine deutsche Biographie*, 30 (1890), 173. De thesis van Binnart werd, samen met die van andere studenten van Sagittarius, in 1613 heruitgegeven: VD17 23:248251r.

13 Christian Birckner overleed op 18 mei 1613. Hij bezat een hof dat hij van de bisschop van Mainz had gekregen. Het is mogelijk dat Birckner eerder behoorde tot het sociale netwerk van Binnarts promotor, Thomas Sagittarius. *Chronik der Stadt Mühlhausen in Thüringen*, R. Jordan (ed.), Mühlhausen 1900–1913, III, 19–20.

Vyt Dantsick, den 25. Jul.

Nie dat sck m'nen brief ghister behest, ende den post beetrocken was, is hier blyde sydinge gecomen, dat haere Majesteit de Coninghinne van Polen op den 11. 's avonds tusschen 9. ende 10. uren is comente ghesigghen van eene jonche Princeesse, waerover in het Hof groote breught ghemaeckt is. Terstondt heeft men alle de kloeken gheslagen, ende het canon heeft hem oock laeten hoozen. Haere Majesteit de Coninghinne ende de jonche Princeesse sijn beyde seer wel te passe.

De Ambassadeurs van Moscobien hebbe hem deselich noch niet beetrocken, ende wel is hem ghenoeghsaem te heure ghesket pers oft vrede te hebben, dat sy kiesen souden dat sy begehten: maer de Ambassadeurs stelle dat in de discretie van den Coningh.

Noch vyt Dantsick, den 3. Augustus.

De gherebelleerde ondersaeten op de frontieren roeren hun wederom om de welcke te dempen, den Heere Polochius, Veldt-heer van de Croon, alle het volck by een brenghet, ende hebben den 1. deser bytighen verclaert, ende den officieren belast sich by hunne regimenten ende compagnien te willen laeten vinder, ende d ontfarke compaignien vol te maerken. Watillerie ende amonitie word oock van Lemberg daerhenen gehackt, sal nae alle apparantie eenen rozen cruygh welen, als de rebellen van des ghys armee ende de Colacken seffens sulken aengetast worden, hoewel dat hun de boeven oock verdrigh maerken om te desenberen.

Men houdt, dat Synne Vorstelyche Genade den Heere Groot-Cancelier in de maendt Augusti sal synne reyse naer scoonen booznemen.

Men onderhouet door gheheel Polen seer straffelyck het Placcaet van de balnatie sonder aensien van personen, ende u. a. r. so wel de groote als de cleynen, soo wel coopmans als ambachtslieden gheschrafft worden, so gheeft dat aen de ghemeynte groote contagie.

Den Ambassadeur van Venetien, die by den Sen. Churcincich gheueft is verioerken om, door de Colacken op de swarte see eene dierlicke te maerken aen de Turcken, is op de reyse om naer Warsau te gaen by den Coningh: men

houdt dat den Coningh hem syn verioeck sal weggheeren.

Vyt Erfort, den 2. Augustus.

Den Heere Palzgraef Generalissime, den Generael Drangel, den Heere Elkein, ende meer andere Caballiers, als oock mede vele sollicitanten sijn resghenwoordigh hier binnen. Vele officieren cruyghen hunne passeporten.

Van het gemuyntneert 19. regiment den Heere Palz graef sijn leben ruyters, uyt eicke compaignie eenen, als Ambassadeurs om hunner Camarade verioeck aen te brengen hier gecomen, maer werden terstondt ghebanghen, ende het mochte henlieden wel niet wel becomen.

Den Graef van Zutph regiment hadde oock begouft te mutineren, maer is wederom ghesilt, ende het gae onder commando van den Major Muller nae Ruyck.

Vyt Neder-Sachsen, den 8.

Vyt Swede heeft men, dat de Crooninghe van de Coninghinne wederom tot in September uytghesteit is.

Voortleden weke is in Wirmarsen ende daer ontrent een grousaem onwedder ende storm-windt gheueft, in het welck soo groote vlietende hagelsteenen gheballen sijn, dat men't voor een breint bediedtsel houdt.

Vyt Maef-cyck, den 12.

Door nieuwen en weere nu niet te seghen, van dat de Swedische troupp noch in dit Wilboorn stil liggen als voer, al het rozen updozichende, ende binne Maefstricht te roep brenghende alwaer eben wel noch eenighe constanten lieden sijn, die het ghesloten goet niet roepen en wisten. Men seghe hier, dat noch meer Swedisch volck van boven afcoimt, wat sulcke voor een upstien heeft, weet de goede Godt.

Men heeft hier brieven uyt den Haghe van den 9. deser, dat die van Amsterdam hun op een nieuwen versterck, ende volck aennemen.

Vyt Ruremond, den 16.

Het licht in dese quartieren vol ruyterge, ende men weet niet waer dese lieden gaen oft van waer sy comen. Vele presumeren, dat het Swedische soudet sijn, maer en is geen vastigheyt, want den meesten deel meent, dat het afghe-dauchte kuyperseke sijn, ende dat sy nae Synne Hoogheyt den Hertsch-Hertoghy marfcheren sullen.

bescheiden academische carrière alvorens hij dominee werd in Gleichamberg in 1617, waar hij in 1635 overleed.¹⁴ Wolff (1584–1623) volgde in 1616 Thomas Sagittarius op als professor in de filosofie.¹⁵ Binnart kon dus vriendschappen aanknopen met veelbelovende jonge wetenschappers.

Wellicht leerde Binnart via zijn promotor Sagittarius de reputatie kennen van Justus Lipsius (1547–1606), die in 1572–1573 anderhalf jaar in Jena gedoceerd had. Hoewel Lipsius nooit formeel luthers werd, bekritiseerde hij in die periode het katholicisme, onder meer in zijn rede bij het overlijden van Johann Wilhelm van Saksen, de beschermheer van de universiteit. Die rede werd pas veel later, tegen Lipsius' zin, gepubliceerd. Sagittarius verweet Lipsius na diens herbekering tot het katholicisme in 1593 dat hij van kamp wisselde als het hem goed uitkwam. De affaire-Lipsius zorgde in Jena voor heel wat polemiek, die in 1614, acht jaar na de dood van Lipsius, resulteerde in Sagittarius' pamflet *Lipsius Proteus*.¹⁶

Binnart was in Jena gearriveerd net na de dood van Lipsius, en als leerling van Sagittarius zal hij de hele discussie van nabij gevolgd hebben. Misschien heeft de polemiek hem er net van overtuigd zich tot het katholicisme te bekeren? In die periode nam ook in Duitsland de spanning tussen katholieken en gereformeerden toe, wat in 1618 zou leiden tot de Dertigjarige Oorlog.

Een migrantenfamilie in Antwerpen

Niet lang nadat hij was afgestudeerd in Jena, verhuisde Maarten Binnart naar Antwerpen. Op 24 maart 1612 werd zijn naam ('Martinus Binnart Isnacensis') voor het eerst vermeld bij de wekelijkse betalingen van werkgevers van de Officina Plantiniana.¹⁷ In april 1614 werd hij lid van de jezuïetensodaliteit van de meerderjarige jongmans, een religieuze vereniging waar wel meer prominente drukkers lid van waren.¹⁸ Op 11 december 1619 huwde hij in de Sint-Andrieskerk met Maria Strang.¹⁹ Net als Binnart was Maria Strang een inwijkelinge: ze was van Ierse komaf. Haar vader, de lettergieter Thomas Jacobszoon

14 *Katalog der deutschen Nationalbibliothek*, <http://d-nb.info/gnd/129098590> (alle online bronnen in dit artikel werden geraadpleegd op 22 augustus 2016). Johann Caspar Wetzel, *Kurtzgefaßte Kirch- und Schul- wie auch Brand-Historie der Stadt Römhild*, Römhild: drucks Johann Georg Brückner, 1735, 96.

15 *Katalog der deutschen Nationalbibliothek*, <http://d-nb.info/gnd/117614459>. M. Wundt, *Die deutsche Schulmetaphysik des 17. Jahrhunderts*, Tübingen 1939, 126.

16 Thomas Sagittarius, *Lipsius Proteus ex antro Nepituni protractus et claro soli expositus*, Frankfurt: J.J. Porsius, 1614. S. Sué, 'Lipsius' verblijf in Jena aan de hand van zijn briefwisseling en redevoeringen, 1572–1574' in *Handelingen van de Koninklijke Zuidnederlandse Maatschappij voor taal- en letterkunde en geschiedenis*, 22 (1968), 389–409; M.

Vielberg, 'Justus Lipsius en Jena' in *Justus Lipsius (1547–1606) en het Plantijnse huis*, Antwerpen, 1997, 53–62; J. De Landtsheer, 'Pius Lipsius or Lipsius Proteus?' in J. De Landtsheer & H. Nellen (eds.), *Between Scylla and Charybdis: learned letter writers navigating the reefs of religious and political controversy in Early Modern Europe*, Leiden/Boston 2011, 303–349, spec. 308–312.

17 Antwerpen, Museum Plantin-Moretus (voortaan: MPM), Archief Officina Plantiniana, Arch. 778 (Memorialen van de wekelijkse betalingen aan de werknemers, 1610–1617), 76.

18 *Register der inschrijvingen in de Sodaliteit der meerderjarige jongmans onder den titel Geboorte van O.-L. Vrouwe, te Antwerpen*. Handschrift, EHC B 10468, fol. 12 verso.

19 Antwerpen, Felixarchief (voortaan: SAA), parochieregisters (voortaan: PR) 245 (Sint-Andries,

Strang, was op 1 juli 1605 als poorter van Antwerpen ingeschreven en werd in 1613 als meester opgenomen in de Sint-Lucasgilde.²⁰ Niet lang daarna duikt zijn naam op als leverancier van letters aan de Officina Plantiniana.²¹

Vier jaar na hun huwelijk kregen Maarten Binnart en Maria Strang een eerste kind, hun zoon Peeter. Hij werd gedoopt op 7 december 1623, met als doopheffers Petrus Gansman en Susanna Curtuis.²² Bij latere kinderen klinken de namen van de doopheffers bekender. Joanna, gedoopt op 7 augustus 1627, kreeg de boekdrukker Hieronymus I Verdussen als peter. Maarten II werd gedoopt op 27 januari 1630 en kreeg als meter Susanna Spierinckx, de vrouw van krantenuitgever Abraham Verhoeven.²³ Een derde zoon, Franciscus, werd gedoopt op 18 oktober 1632 en had Abraham Verhoeven zelf als peter. Op 10 januari 1634 werd opnieuw een zoon Franciscus gedoopt (zijn broertje was inmiddels overleden) met als peter Ludovicus Moretus en als meter Catharina Verhoeven.²⁴ Ludovicus Moretus (1589–1638) was een zoon van Henrica Plantin en Pieter Moerentorf, de jongere broer van Jan I Moretus. Hij werd als meesterdrukker opgenomen in de Sint-Lucasgilde in 1617, maar werd geen zelfstandig drukker. Hij werkte in De Gulden Passer voor zijn neef, Balthasar I Moretus.²⁵ Catharina Verhoeven was de zus van Abraham Verhoeven.²⁶ Het lijkt erop dat deze twee zoontjes, allebei Franciscus gedoopt, jong zijn gestorven en dat Maarten Binnart en Maria Strang daarna geen kinderen meer kregen.

Waar woonde de familie Binnart? Wellicht huurde Maarten Binnart aanvankelijk een kamer of woonde hij bij zijn werkgever. Eens getrouwd ging hij echter op zoek naar een huis. Op 22 juni 1620, een half jaar na hun huwelijk, kochten Maarten Binnart en Maria Strang het huis 'Den Hoorn' in de Kammenstraat.²⁷ De verkoopster, Margaretha Pleuris, kreeg een lijfrente van 60 gulden per jaar. Binnart kreeg daarbij financiële hulp van zijn werkgever: Balthasar Moretus verleende hem een hypotheeklening van 480 gulden, met het huis als borg. 'Den Hoorn' was geen klein huis: het bestond uit twee winkels, een open plaats, een neerkamer, een gang, twee bovenkamers, een zolder en een kelder en het had voldoende watervoorziening: een regenbak met een pomp en toegang tot een put. Lang bleven de Binnarts er echter niet wonen: nauwelijks anderhalf jaar later al, op 20 oktober 1621, verkochten ze het opnieuw.²⁸

huwelijksregister 1604-1639, 110). Getuigen waren Jacobus Delie (?) en Alexander Strang.

- 20 Ph. Rombouts & Th. van Lierus, *De Liggeren en andere historische archieven der Antwerpsche Sint Lucasgilde, onder zinspreuk 'Wt lonsten Versaemt'*, (2 vols.), 's-Gravenhage (1872), I, 494 (als 'Thomas Strom, Engelsman'). Thomas Strang woonde in 1616 in de Sleutelstraat, een zijstraat van de Kammenstraat en dus in het hart van het Antwerpse boekdrukkerskwartier: M. Rooses, *Boek gehouden door Jan Moretus II, als deken der St. Lucasgilde (1616–1617)*, Antwerpen 1878, 20.
- 21 MPM, Archief Officina Plantiniana, Arch. 785 (Werkliedenboeken, 1610–1622), 170: levering op 24 oktober 1614. Twee eerdere leveringen van Thomas Strang zijn ongedateerd.
- 22 SAA, PR 103 (Sint-Andries, doopregisters 1619–1627).

23 Claes, 'Het woordenboek van Martin Binnart', 256–257; P. Génard, 'Abraham Verhoeven' in *Revue d'Anvers*, 1 (1861) 5.

24 SAA, PR 104 (Sint-Andries, Doopregisters, 1628–1639).

25 Leon Voet, *The Golden Compasses*, London/New York, 1969–1972, (2 vols.) I, 187–188; J.B. Van der Straelen, *Geslagslyste der nakomelingen van den vermaerden Christoffel Plantyn*, Antwerpen 1858, 272–274.

26 S. Brabant, *L'imprimeur Abraham Verhoeven (1575–1652) et les débuts de la presse 'belge'*, Paris 2009, 112.

27 SAA, Privilegekamer (voortaan: PK) 2281 (Wijkboeken, eerste reeks), fol. 222r; *ibid.*, SR 544, fol. 162v–164v.

28 SAA, Schepenregisters (voortaan: SR) 551, fol. 171r–v. De nieuwe eigenaar was een zekere Joris Schuyt.

Uit de doopaktes van hun kinderen leren we dat de familie Binnart in de periode 1627–1630 in de Borzestraat woonde, vlak bij de Beurs van Antwerpen. Vermoedelijk huurden ze daar iets, want volgens de wijkboeken bezaten ze in die straat geen eigen woning.

Daarna verhuisden ze naar de Hoogstraat, waar Binnart in elk geval vanaf 1637 actief was als drukker. Het colofon van de oudste bekende aflevering van *Den ordinariissen Postilioen* (21 april 1637) geeft een opvallend nauwkeurige locatie: ‘in de Hooghstraet, in de Bonte Coey, recht teghen over de cleyne Peeter-Pots-stræet.’ Het huis ‘De Bonte Coey’ was eigendom van de rijke lakenhandelaarsfamilie Bosschaert,²⁹ die het huis in 1635 vergrootte door het samen te voegen met het achterhuis ‘De Lintworm’, een achterhuis met ‘poorten ende inganck voor aent straete’.³⁰ Dit woonblok was toen niet minder dan 16.000 gulden waard. Binnart huurde dus het voorhuis ‘De Bonte Coey’, waarschijnlijk na de verbouwingen van 1635. Blijkbaar was hij ook de enige drukker die ooit op dit adres actief is geweest.³¹

Volgens de bewaarde edities was Binnart van 1637 tot begin 1640 in ‘De Bonte Coey’ actief; de laatste bekende editie met dat adres is een aflevering van de *Postillon ordinaire* van 6 januari 1640. Daarna is er een lacune waarin geen drukwerk van Binnaert is overgeleverd. Mogelijk heeft dat te maken met het feit dat Binnaert in die periode geen geschikt atelier bezat: eind 1640 werd een rente van 800 gulden op ‘De Bonte Coey’ gelicht, wat kan wijzen op een verkoop. Misschien moest Binnart toen verhuizen.

Zijn volgende adres, ‘De Gulden Arend’ in de Kammenstraat, veranderde eind 1641 van eigenaar en het is kort daarna, op 1 april 1642, dat het eerste drukwerk van Binnart met dit nieuwe adres verschijnt.³² Ook ‘De Gulden Arend’ was geen eigendom van Binnart, maar het was in tegenstelling tot ‘De Bonte Coey’ wel uitgerust als drukkerij. Al omstreeks 1528, toen het huis nog bekend stond als ‘De Mol’, behoorde het toe aan de boekdrukker Hendrick Peetersen van Middelborch (actief 1520–1549).³³ In het midden van de 16de eeuw werd het eigendom van boekdrukker Joannes Bellerus, en het bleef in bezit van zijn erfgenamen tot in 1641. Toen werd het verkocht door zijn kleinzoon, Balthasar II Bellerus, boekdrukker in Douai. De Antwerpse tak van de firma, uitgebaat door zijn neven Joannes II en Petrus II Bellerus, was in de jaren daarvoor failliet gegaan.³⁴

Het huis werd op 22 oktober 1641 verkocht aan Servaes Grysper en zijn vrouw Maria Maes, kooplieden.³⁵ Enkele dagen eerder had Balthasar II Bellerus de inboedel verkocht

29 SAA, PK 2263, fol. 523; PK 2279, fol. 122; en PK 2304, fol. 122. De eerste bekende eigenaar is Cornelis Bosschaert. Op 16 april 1635 werd ‘De Bonte Coey’ verkocht door Adriaen Bosschaert aan zijn broer Wouter Bosschaert, die het samenvoegde met ‘De Lintworm’. ‘De Bonte Coey’ en ‘De Lintworm’ werden vervolgens samen verkocht voor 16.000 gulden, en belast met een rente van 800 gulden (SAA, SR 628, fols. 283r–v: 2 juni 1635). Met dank aan Dorrit Van Camp.

30 SAA, SR 628, fols. 282v–283v. De indeling is vandaag de dag nog niet veranderd: in de Hoogstraat nr. 21 is nog steeds een poort te zien die leidt naar een achterhuis.

31 Olthoff, *De boekdrukkers*, 128.

32 K. De Vlieger-De Wilde et al., *Adresboek van zeventiende-eeuwse drukkers, uitgevers en boek-*

verkopers in Vlaanderen, Antwerpen 2004, 26; Van Rossem, *Het gevecht met de boeken*, 271 (kaart); SAA, PK 2281 (Wijkboeken, eerste reeks, nr. 3), fol. 92. Het pamflet *Viva Spaignien* komt uit in de zomer van 1641, maar zonder adres.

33 A. Rouzet, *Dictionnaire des imprimeurs, libraires et éditeurs des 15e et 16e siècles dans les limites géographiques de la Belgique actuelle*. Nieuwkoop 1975, 170–171.

34 Rouzet, *Dictionnaire des imprimeurs*, 9–10; A. Labarre, ‘Les imprimeurs et libraires de Douai aux xve et xviie siècles’ in *De Gulden Passer*, 61–63 (1983–1985), 241–260, spec. 246; L. Van den Branden, ‘Archiefstukken betreffende het Antwerpse boekwezen in de 15de en 16de eeuw’ in *De Gulden Passer*, 61–63 (1983–1985), 169–187 (spec. 185–186).

aan de Brusselse boekdrukker, papierfabrikant en dichter Joan II Mommaert (1611–1669).³⁶ Wellicht verhuurde Gryspers het huis (of een deel ervan) aan Binnart. De aflevering van 20 augustus 1650, de laatste bekende aflevering van de krant die tijdens het leven van Binnart werd gedrukt, vermeldt ‘De gulden arend’ in de Hoogstraat nog steeds als adres; latere afleveringen, na de dood van Maarten Binnart, vermelden geen adres meer.

Binnart en het Antwerpse boekbedrijf

De Binnarts waren, zoals we gezien hebben, door sociale relaties verbonden met zowel de Verdussens als de Verhoevens, de andere uitgevers van kranten in Antwerpen, en met de Moretussen. Bij die laatsten stond Binnart ook in dienstverband: hij was werkzaam in de Plantijnse drukkerij als corrector [Ill. 2]. Leon Voet vond de naam van Martin Binnart niet terug in de lijst van proeflezers, maar gaf aan dat de bronnen na 1610 erg vaag worden.³⁷ Ik heb geen contract met Binnart teruggevonden, maar in de Werkliedenboeken komt Binnart voor vanaf 24 maart 1612.³⁸ Hij blijft in dienst tot 1636. Vanaf 22 maart 1636 staat zijn naam nog wel op de lijst, maar werd hij niet uitbetaald. Vanaf 17 oktober 1637 komt zijn naam niet meer voor.

In 1624 verdiende Binnart ongeveer 5 gulden per week, waarvan regelmatig 2 gulden werden ingehouden: hij had van zijn werkgever een lening gekregen, die hij afbetaalde door inhoudingen op zijn loon.³⁹ Het Grootboek ‘Drukkerij en renten’ toont welk deel van zijn lening Binnart terugbetaalde door inhoudingen op zijn loon, en welke sommen hij contant afrekende. Tussen 14 mei 1616 en 14 augustus 1617 betaalde Binnart 232 gulden terug aan Moretus. In 1620 ging hij opnieuw een lening aan, ditmaal een hypothecaire lening op het huis ‘Den Hoorn’ dat hij had gekocht. De lening bedroeg 480 gulden, waarop jaarlijks 30 gulden rente te betalen was.⁴⁰

Vanaf 1626 leende Binnart opnieuw kleinere sommen geld van zijn werkgever. Het lijkt erop dat hij bij Moretus een kredietopening had gekregen waarmee hij zijn kleinere schuldeisers betaalde. Een aantal van de sommen vermelden een betaling aan derden (bijvoorbeeld aan Jacques Strang, zijn schoonbroer). Binnart herschikte dus zijn schulden om die

35 SAA SR 666, fol. 143r–144v (22 oktober 1641). Over Servaes Gryspers (†1652) zie B. de Meester de Ravestein, ‘Le château d’Expoel à Hombeek’ in *Handelingen van de Koninklijke kring voor oudheidkunde, letteren en kunst van Mechelen*, 52 (1948) 33–88, spec. 63. ‘Den Gulden Arent’ zou na zijn dood eigendom worden van zijn zoon Jacques Gryspers, die ook al het buurhuis ‘De Drie Kaarten’ bezat. Deze Jacques Gryspers (1619–1671) werd in 1663 grootaalmoezenier van Antwerpen.

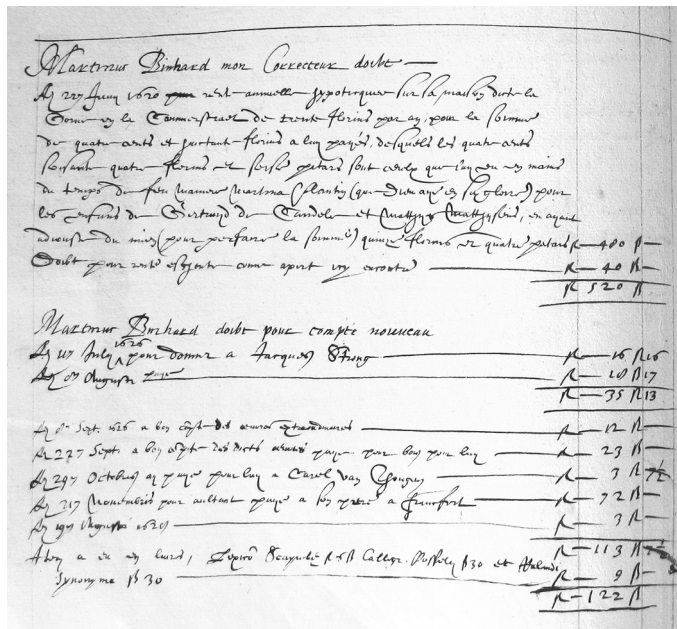
36 SAA, Notariaat (voortaan: N) 3517 (notaris Van den Berghe, 1640–1641), 17 oktober 1641, 30 september 1641. Getuige bij de aankoop was de Antwerpse lettergieter Balthasar van Wolsschaten.

37 Claes, ‘Het woordenboek van Martin Binnart’, 258.

38 MPM, Arch. 778, (Archief Officina Plantiniana, Memorialen van de wekelijkse betalingen aan de werknemers, 1610–1617), 76. Deze ‘livres des ouvriers’ bevatten de wekelijkse betalingen per personeelslid: zetters, drukkers, vergaarders en proeflezers, en daarnaast occasioneel ook andere kosten zoals illustratoren. D. Imhof, *De officina Plantiniana ratione recta: het uitgeversfonds van Jan I Moretus (1589–1610)*, (ongepubliceerd proefschrift Universiteit Antwerpen), Antwerpen 2008, 24.

39 Rond 1580 verdiende proeflezer Cornelis Kiliaan 3 gulden per week: Imhof, *De officina Plantiniana ratione recta*, 46, n. 71.

40 MPM, Arch. 130 (Archief Officina Plantiniana, Grootboek renten en drukkerij, 1614–1661), fol. 45 links-rechts. Met dank aan Kristof Selleslach.

III. 2 Een deel uit de rekening van Maarten Binnart als corrector in de Plantijnse drukkerij. Antwerpen, MPM, Arch. 130, fol. 45 links

zo veel mogelijk te concentreren bij Moretus. Die kon hij dan vervolgens afbetalen via inhoudingen op zijn loon. Er zijn twee momenten waarop Binnart zijn rekeningen vereffende: de eerste keer was op 14 augustus 1617, de tweede kort na augustus 1629.⁴¹

Naast zijn job in de drukkerij van de Moretussen had Binnart nog andere inkomsten. Zo werkte hij in opdracht van de Antwerpse jezuïet Andreas Schottus (1552–1629)⁴² aan de Latijnse vertaling van een katholiek werk van de Spaanse dominicaan Ludovicus Granatensis (1505–1588), dat in 1624 verscheen in Keulen, bij de befaamde uitgeverij Quentel.⁴³ Ook Jan I Moretus had in zijn carrière niet minder dan 17 verschillende edities van teksten van Granatensis gedrukt.⁴⁴ In 1614, toen Binnart corrector was, drukten de Moretussen de Latijnse versie van de *Conciones de tempore et sanctis*, in zes omvangrijke delen in octavo.

⁴¹ MPM, Arch. 130, fol. 45 links-rechts.

⁴² F. Baguet, *Notice biographique et littéraire sur André Schott*, Bruxelles 1849; Uit brieven van Schottus blijkt dat hij goede contacten had met verschillende Keulse drukkers: J. Raeymaekers, *De humanist Schottus en de klassieke filologie*, (ongepubliceerde dissertatie), Leuven 1966, 101–117.

⁴³ Ludovicus Granatensis, *Catechismi minoris, sive De doctrina christiana, libri tres. Hispano olim idiomate editi, nunc Latinitate donati, a Martino Binnart, Thuringo*, Coloniae: ex officina Quenteli-

ana, apud Joannem Kreps, 1624. VD17, 12:123274R. Een exemplaar is beschikbaar via Google Books: https://books.google.be/books?id=UOE_AAAACAAJ.

⁴⁴ Imhof, *De officina Plantiniana ratione recta*, 95.

⁴⁵ *Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek*, VIII, kol. 906–908.

⁴⁶ Met de dood van Joannes Kreps in 1639 kwam er een einde aan de geschiedenis van de firma Quentel, die aan het einde van de 15de eeuw gesticht was door Heinrich Quentel († 1501). Chr. Reske,

De meeste werken van Luis de Granada waren aan het eind van de 16de eeuw al in het Latijn vertaald door Michael ab Isselt (†1597), een Nederlandse katholiek die wegens zijn geloof naar Keulen was gevlucht.⁴⁵ Zijn vertalingen kwamen van de pers bij Arnold Quentel. Na de dood van Van Isselt corrigeerde en herwerkte Schottus deze vertalingen voor Joannes Kreps, de schoonzoon van Arnold Quentel die de drukkerij in 1621 had geërfd.⁴⁶ Het was ook Schottus die Kreps de Spaanse tekst van de *Catechismus* bezorgde en vroeg om die te laten vertalen. Daarvoor engageerden Kreps en Schottus dus Binnart.⁴⁷

In dezelfde periode stelde Binnart ook zijn woordenboek Nederlands-Latijn samen. Misschien was hij er zich van bewust dat hij daarmee in de voetsporen trad van Cornelis Kiliaan, eveneens proeflezer bij de Plantijnse drukkerij, en van Christoffel Plantijn zelf.⁴⁸ Van de eerste editie van Binnarts woordenboek schijnt slechts één onvolledig exemplaar bewaard te zijn, waarvan de titelpagina ontbreekt.⁴⁹ Frans Claes dateerde het zeker na 1612, en vermoedelijk 1620–1625, maar wie het gedrukt heeft kon hij niet achterhalen. Het valt op dat enkele latere edities een voorwoord dragen van ‘den auther *ende drucker* aen alle verstandighe meesters’ (cursivering sv1). Hier is ongetwijfeld Binnart zelf aan het woord, en hij presenteert zichzelf als auteur én als drukker van het woordenboek. Het is echter onwaarschijnlijk dat Binnart in het begin van zijn carrière, zelfs voor hij een drukkersocctrooi had, zelf zo’n omvangrijk werk kon produceren.

In 1635 werd het werk herdrukt door Hieronymus Verdussen, die op de titelpagina de auteur als volgt aangaf: ‘operâ et labore Martini Binnart in Officinâ Plantinianâ Correctoris.’ Binnart werd dus vermeld in zijn hoedanigheid als corrector en niet als zelfstandig drukker. Misschien wilde hij profiteren van de naamsbekendheid van de Officina Plantiniana? Of misschien was Binnart zelf nog geen drukker op het moment dat het boek klaar was: pas in hetzelfde jaar (1634/5) werd hij aangenomen als boekverkoper in de Sint-Lucasgilde.⁵⁰ Hij lijkt geen officiële leertijd gehad te hebben, wellicht omdat zijn ervaring bij Moretus in Antwerpen voldoende geacht werd en hij goede banden met andere boekdrukkers had. Overigens zou Binnart pas op 21 juni 1641 worden ingeschreven als poorter van Antwerpen, terwijl het poorterschap in principe toch een vereiste was om lid te worden van de Sint-Lucasgilde.⁵¹ In latere edities van het woordenboek werd Binnart wel als ‘typograph[us] Antverpiensis’ vermeld.

Het valt op dat het woordenboek van Binnart door verschillende boekdrukkers werd uitgegeven, maar nooit door hemzelf. Meestal zijn het leden van de familie Verdussen die het woordenboek uitbrengen, met een eerste uitgave in 1635 en een laatste in 1719, maar in

Die Buchdrucker des 16. und 17. Jahrhunderts im deutschen Sprachgebiet, Wiesbaden 2007, 466.

47 Voorwoord van Joannes Kreps in Granatensis, *Catechismi minoris*, fol. (?)3v.

48 S. van Rossem, *Portret van een woordenaar. Cornelis Kiliaan en het woordenboek in de Nederlanden*, Antwerpen [2007].

49 H.M. Adams, *Catalogue of books printed on the Continent of Europe 1501–1600*, in *Cambridge libraries*. Cambridge 1967, D–417 (foutief gedateerd op ‘vermoedelijk 1580’). Zie Claes, ‘Het

woordenboek van Martin Binnart’, 258–259.

50 Rombouts & van Lerijs, *De Liggeren*, II, 61; II, 68. Naast zijn naam staat ‘sonder bus’ en ‘sonder de busse’. Binnart kreeg dus vrijstelling van een sociale bijdrage bij het inschrijvingsgeld omdat hij het niet breed had. Het administratieve jaar van de Sint-Lucasgilde begon steeds op 18 september, waardoor de rekeningen van één werkjaar steeds twee kalenderjaren betreffen.

51 Claes, ‘Het woordenboek van Martin Binnart’, 256.

1649 komt een editie uit bij de weduwe van Jan Cnobbaert.⁵² De titelpagina van die uitgave draagt het wapen van de stad Antwerpen, omgeven door een rozenkrans. Net op dezelfde manier kwam het stadswapen voor op officiële stedelijke publicaties. De edities van Verdussen zijn ongetwijfeld bedoeld voor gebruik in de colleges van de paters augustijnen.⁵³ Het woordenboek van Binnart werd dus gebruikt als schoolwoordenboek.

Noch de vertaling van Luis de Granada, noch zijn eigen woordenboek werd door Binnart gedrukt. Dat is wel het geval voor een derde boekje dat hij samenstelde. In 1648 verscheen bij hem *Den gheestelycken almanach ende onbedrieglyken waer-seggher*, door 'M.B.'. Binnart ondertekende het voorwoord met zijn volledige naam, zodat er geen twijfel bestaat over zijn auteurschap. Het boekje is een verzameling citaten uit Thomas a Kempis' *Naevolginge Christi*, zoals vertaald door Heribert Rosweyde. De citaten zijn verdeeld over de dagen van het jaar 1649. Binnart droeg het werk op aan Elisabeth Perez de Baron, weduwe van de uit Spanje afkomstige Antwerpse diamanthandelaar Balthasar Andrea de Moucheron.⁵⁴ Misschien deelde zij deze geestelijke almanak als nieuwjaarsgift uit aan haar kennissen?

Maarten Binnart als zelfstandig drukker

Maarten Binnart verkreeg zijn octrooi om boeken en kranten te drukken op 20 mei 1635, en dit levenslang.⁵⁵ Het is opvallend dat er geen publicaties van Binnart zijn teruggevonden uit de periode 1635–1637, de eerste twee jaren nadat Binnart zijn drukkersoctrooi had gekregen. Zowel de overgeleverde edities als de bekende afleveringen van de krant starten pas vanaf 1637.⁵⁶ Is het toeval en zijn er van de oudere werken geen exemplaren overgeleverd? Had Binnart twee jaar tijd nodig om zijn bedrijf op te starten? Of drukte hij de eerste jaren enkel in opdracht van collega's, zodat de boeken die hij produceerde onder een andere naam verschenen? Deze vragen blijven voorlopig onbeantwoord.

Een aanwijzing vinden we misschien in het drukkersmerk dat Binnart in het begin van zijn carrière aannam. Voor zover bekend gebruikte hij dat slechts één enkele keer, op een pamflet dat in 1638 verscheen [Ill. 3]. Het drukkersmerk bestaat uit een slak omgeven door een krans waarrond een lint is gewikkeld. Op het lint staat het motto *Lente sed sollicite*. Een oppervlakkige vertaling zou kunnen zijn 'Traag maar zeker', een echo van andere drukkersmerken uit deze periode zoals het *Cunctando propero* van de Leuvense drukker Hendrick van Haesten, 'Ik haast mij langzaam' – tevens een woordspeling op zijn eigen naam.⁵⁷ Maar deze vertaling negeert de emotionele lading van het bijwoord *sollicite* dat angst voor de toekomst maar ook onrust, verlangen en vlijt inhoudt. Is het een verwijzing naar het feit dat Binnart al in 1635 klaar stond om een uitgeverij te

Ill. 3 Het drukkersmerk van Maarten Binnart. Leiden UB, Bibliotheca Thysiana, Pamflet 4184

beginnen, maar er pas twee jaar later toe kwam zijn eerste werken te drukken? Dat het drukkersmerk vervolgens werd opgegeven kan te maken hebben met *branding*: de keuze voor een slak als logo is niet meteen vertrouwenwekkend voor een drukker, zeker niet als deze actueel nieuws wil brengen.

In de drukkerij van Binnart verschenen vooral uitgaven van een beperkte omvang. Van 35 publicaties in de fondsreconstructie (appendix 2) kon ik het gebruikte aantal vellen papier achterhalen, de eenheid waarmee boekdrukkers in die periode zelf hun berekeningen deden. Gemiddeld bestaan de publicaties van de uitgeverij uit 2,48 vellen papier. Veruit de meeste tellen 1 vel of minder (23 op 35), en slechts 4 werken bestaan uit meer dan 5 vellen. De vier omvangrijkste werken zagen het licht tussen 1642 en 1647.

Uit onderzoek blijkt dat de kans dat klein drukwerk in bibliotheken bewaard blijft slechts zo'n 13% is voor drukwerk van één vel of minder, en 32% voor drukwerk van 1 vel tot 2 vellen. Dat is veel kleiner dan de kans dat omvangrijkere werken overgeleverd worden.⁵⁸ Dat betekent dat Binnart zeer waarschijnlijk nog meer pamfletten gedrukt heeft, zodat het aandeel van dit soort beperkt drukwerk in het uitgeversfonds nog groter was. Nog meer efemeer drukwerk, zoals formulieren, gelegenheidsdrukwerk voor familiale aangelegenheden en dergelijke werden meestal zonder impressum gedrukt, zodat ze, als ze al bewaard bleven, niet aan een bepaalde drukkerij kunnen worden toegeschreven.⁵⁹

Het fonds van de uitgeverij Binnart was bovendien ook inhoudelijk weinig gevarieerd. De fondslijst (appendix 2) bevat naast de kranten slechts 45 edities over een periode van 16 jaar (1637–1652), ofwel iets minder dan 3 per jaar. Bovendien zijn veel van deze edities ook nieuwspublicaties – men zou ze als bijzondere oplagen kunnen beschouwen. De meeste occasionele publicaties zijn niet of nauwelijks omvangrijker dan een aflevering van de krant. Zoals Andrew Pettegree heeft opgemerkt, bleef het nieuwspamflet lange tijd een belangrijke rol vervullen naast de vroegmoderne krant, omdat in het nieuwspamflet de gebeurtenissen in een breder kader geplaatst konden worden.⁶⁰

Het meer omvangrijke werk dat Binnart uitgaf bleef dus beperkt tot slechts vier publicaties. In 1642 verscheen bij hem een filosofisch werk van de norbertijn Franciscus de Licht

52 Claes, 'Het woordenboek van Martin Binnart', 270–272.

53 Van Rossem, 'Het gevecht met de boeken', 186–191.

54 Correspondentie en rekeningen van Balthasar Andrea de Moucheron en Elisabeth Perez de Baron berust in SAA, Handelshuizen verzameld in de 'Insolvente boedelkamer' (voortaan: IB) 1–8. Een oppervlakkige verkenning van deze documenten leverde geen extra informatie op over Maarten Binnart, maar in het register IB 8, p. 126, staat onder het jaar 1605 een rekening aan een 'Mr. Bennart' uit 1605 met de vermelding 'violons'.

55 SAA, PK 345, dossier 25: minuut van een brief van stadssecretaris Van Valckenisse aan de Geheime Raad, 29 maart 1672.

56 Zie appendix 1 en 2.

57 C. Coppens & M. De Schepper, 'Printer to town and university. Henrick van Hastens at Louvain.

With a check-list (1621–1628)' in S. Roach (ed.), *Across the narrow seas. Studies in the history and bibliography of Britain and the Low Countries. Presented to Anna E.C. Simoni*, London 1991, 107–126.

58 G. Proot, 'Survival factors of seventeenth-century hand-press books published in the Southern Netherlands: The importance of sheet counts, *Sammelbände* and the role of institutional collections' in F. Bruni & A. Pettegree (eds.), *Lost books. Reconstructing the print world of pre-industrial Europe*, Leiden 2016, 160–201, spec. 182, grafiek 8.7.

59 Het belang van dergelijk klein drukwerk blijkt bijvoorbeeld uit het winkelboek van de Antwerpse drukker P.J. Parys, zie S. Van Impe, "Schrijf-papieren van diversche groote en qualijtjen." De papierwinkel van P.J. Parys in 18de-eeuws Antwerpen' in *Jaarboek voor Nederlandse boekgeschiedenis*, 21 (2014), 135–153.

60 Pettegree, *The invention of news*, 184; 260–261.

(1605–1673), pastoor in Hulst en later in Deurne bij Antwerpen.⁶¹ De titel, *Asserta veritas genuina nihili*, werd bij de tweede, herwerkte en uitgebreide editie van 1647 verlengd tot *Nihil sub sole novum, sive: Asserta veritas genuina nihili, novâ methodo humanae vitae applicata*. De heruitgave lijkt er op te wijzen dat het boek een succes geweest is.

In 1644 drukte Binnaert een mirakelboek getiteld *Onze L. Vrouwe van Duffel*, geschreven door pastoor Philippus van Hoeswinckel om de bedevaart naar Onze-Lieve-Vrouw van Goede Wil te bevorderen.⁶² De approbatie was getekend door Pieter Coens, die tot 1640 ook de *Ordinarissen postillion* en de *Postillon ordinaire* goedkeurde.

In 1646 verscheen bij Binnart een medisch traktaat van de Antwerpse arts Willem Marcquis (1604–1677), *Van d'ophoudinghe der urine*. Marcquis had eerder gepubliceerd: in 1627 een boekje over de pest, gedrukt bij Caesar Joachim Troгнаesius, en in 1633 een traktaat over de geneeskrachtige werking van de aloë vera gedrukt door Guiliam van Tongheren. Waarom hij telkens van uitgever wisselde is niet bekend. Waren zijn drukkers misschien ook patiënten? Een andere mogelijk verband is de eerder genoemde auteur Franciscus de Licht: die was tot 1645 pastoor in Hulst, de stad waar ook Willem Marcquis tussen 1624 en 1633 woonde.⁶³

Binnarts bijverdiensten

De Vrede van Münster (1648), waarmee een einde kwam aan de Tachtigjarige Oorlog, bracht Binnart in de problemen. Het nieuws over veldslagen en troepenbewegingen dreigde op te drogen en de krant zou veel kopers verliezen. Hij alludeerde daar ook op toen hij in hetzelfde jaar een nieuw privilege aanvroeg. In zijn rekest schreef hij dat zijn kranten minder opbrachten sinds het sluiten van de Vrede van Münster, aangezien het octrooi gold voor berichten over ‘des prises, assiègements et capitulations des villes, fortes et places’. Hij vroeg dan ook genoegdoening voor de inkomstenderving, ‘dommages par luy souffert durant l’espace de quelques années que le sort des armes tomba à l’avantage des ennemis, pendant lesquelles personne presageant quasi toujours du mal, n’a voulu acheter des Gazettes.’⁶⁴ De reactie van de overheid is onbekend. Uit de fondsanalyse (cf. supra) blijkt bovendien dat de productie van Binnart als uitgever bescheiden was. Hij moet dus ook op een andere manier aan zijn inkomsten geraakt zijn.

61 Fruytier, ‘De Licht, Franciscus’, in *Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek*, vi, kol. 948. De Licht was tot 1645 pastoor in Hulst en werd in 1652 aangesteld als pastoor in Deurne. Zie ook *Graf- en gedenkschriften van Antwerpen*, iv, 150.

62 A. Perneel, *Geloven en laten geloven. Onze-Lieve-Vrouw van Goede Wil te Duffel en de impact van het Concilie van Trente in de Zuidelijke Nederlanden in de zeventiende eeuw*, (ongepubliceerd proefschrift), Antwerpen 2012.

63 *Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek*, vi, 989–990; C. Broeckx, *Levensschets van dr. Willem Marcquis*, Antwerpen 1855; C. Broeckx, ‘Éloge de Guillaume Marcquis’ in *Annales de la société de*

médecine d’Anvers, 5 (1844), 5–27.

64 Luyckx, ‘Eerste gazetters’, 235, n. 17; 243–244.

65 E. Gregoir, ‘Notice sur le carillon, avec des extraits des archives de la cathédrale et de la ville d’Anvers, concernant les ménétriers, les jeux de cloches, etc.’ in *Messenger des sciences historiques*, 38 (1870), 459–474, spec. 471; Lübeck, *Altes Senatsarchiv. Externa, Batavica*, 10 – Hanseatisches Haus zu Antwerpen: een rekening voor de periode 1652–1658 voor reparaties aan het hanzehuis onder beheer van Martin en Petrus Binnart, en rekeningen van Petrus Binnart voor de periode 1655–1656.

Als krantenmaker gespecialiseerd in nieuws uit Duitsland én als geboren Duitser had Binnart ongetwijfeld goede contacten met de Duitse handelaars in Antwerpen. Zij waren niet enkel consumenten van nieuws, maar konden via hun uitgebreide netwerk ook nieuwsberichten aanleveren. Binnart wist die contacten ook te consolideren: hij werd aangesteld als conciërge van het Oosters Huis of Hanzahuis, het pakhuys van de Duitse Hanzesteden in Antwerpen. Na zijn dood zou die functie overgaan op zijn zoon Peeter Binnart.⁶⁵

Maar Binnart had misschien nog een andere bijverdienste. In het najaar van 1648 kocht hij een huis gelegen aan de Steenweg naar Berchem buiten de stadsmuren.⁶⁶ Het huis was één vierde deel van een boerderij die vroeger 'De Wildeman' heette.⁶⁷ De verkoper, de bakker Paulus van Daele, behield de andere delen van het erf, onder andere het huis direct ernaast dat hij herdoopte in 'De Drij Brusselse Mastellen.' Misschien was dit Brusselse broodje een specialiteit van zijn bakkerij. De andere huizen heetten 'Den Grooten Ploeg' en 'Den Cleynen Ploeg'. In december 1651 kocht Binnart een nieuw stuk erf van Paulus van Daele. Misschien investeerde hij omstreeks 1650 ook in bouwwerken aan het huis en erf.⁶⁸ Het huis van de Binnarts schijnt tamelijk bouwvallig geweest te zijn, want in 1654 wordt nog gezegd dat het 'noch ter tijt niet volcomentlijcken en is opgetrocken.'

Binnart was aanvankelijk blijkbaar niet van plan zelf in het huis te gaan wonen. Hij verhuurde het aan een zekere Nicolas Haccardiau, die er een herberg hield waar hij als uithangbord 'Den Grooten Hert' ophing. Drie jaar later, in maart 1652, kocht Haccardiau echter zelf het buurhuis 'De Drij Brusselse Mastellen' van Paulus van Daele. Hij hing er een nieuw uithangbord uit, 'Den Gulden Hert,' en opende een herberg, met de bedoeling de klantenkring die hij als huurder van Binnart had opgebouwd mee te nemen. Binnart, die misschien wel zelf van plan was een herberg te openen, smeerde hem meteen een proces aan. De burenruzie escaleerde verder over een vervallen waterput die op de perceelsgrens stond. De zaak sleepte lang aan: vijftien jaar later, nadat zowel Maarten Binnart als Nicolas Haccardiau waren overleden, waren er nog steeds twee concurrerende herbergen, 'Den Grooten Hert' uitgebaat door de weduwe van Maarten Binnart en 'Den Gulden Hert', uitgebaat door Maaïke Huybrechts, de weduwe van Nicolas Haccardiau. In 1667 werd de zaak nog steeds behandeld door de advocaten; een uitspraak heb ik niet kunnen terugvinden.

⁶⁶ SAA, 7 # 2141: proces tussen (de weduwe van) Maarten Binnart en (de weduwe van) Nicolas Haccardiau.

⁶⁷ De huizen lagen in de zogenaamde stadsbuitenen, een gebied dat pas vanaf 1698 in de wijkboeken werd geregistreerd. F. Prims & H. Dierckx, *Atlas der Antwerpsche stadsbuitenen van 1698*, Antwerpen 1933, geeft op kaart VIII een overzicht van dit gebied. Het nummer 25bis op deze kaart is herberg 'Den Wilden Man' en het nummer 26 daarnaast heet 'Den Gulden Hert'. In het desbetreffende wijkboek SAA PK 2332 werden geen bijkomende gegevens over Binnart aangetroffen. Met dank aan Joost Depuydt van het Felixarchief.

⁶⁸ In 1650 werden Maarten Binnart en zijn echtgenote aangeklaagd door een zekere Rombout Lups, omdat zij plavuizen zouden hebben gestolen. Het ging om een misverstand, de kruijer had de verkeerde hoop stenen op zijn wagen geladen (SAA, 7 # 9009). Het is niet ondenkbaar dat die plavuizen dienden voor het opknappen van 'Den Grooten Hert.'

De opvolging van Maarten Binnart

Maarten Binnart overleed eind 1652 of begin 1653.⁶⁹ De uitgeverij werd verder uitgebaat door zijn erfgenamen. Pas in het jaar 1660/1 werd Peeter Binnart aangenomen in de Sint-Lucasgilde; omdat zijn vader ook lid was geweest, werd hij toegelaten als 'wijnmeester' waardoor hij slechts de helft van het toegangsgeld moest betalen. Zijn broer Maarten II lijkt echter nooit aangenomen te zijn.⁷⁰ Peeter Binnart was echter niet van plan de drukkerij van zijn vader over te nemen: hij wilde een nieuw bedrijf opstarten in Wenen, en liet de Antwerpse firma over aan zijn moeder (cf. infra).⁷¹

Op 9 maart 1658 en in 1668 werd het octrooi voor de krant telkens vernieuwd in naam van de weduwe van Maarten Binnart.⁷² In 1664 verscheen nog een aflevering van de *Ordinarisse postilioen* met in het colofon de melding 'uyt de druckerye van wylen Martinus Binnart' en ook de aflevering die Jacobus de Bodt in 1678 drukte stond op naam van de erfgenamen van Maarten Binnart. De naam van de stichter werd dus, meer dan twintig jaar na zijn dood, nog steeds hoog gehouden.

Het is onmogelijk uit te maken wie na de dood van Maarten Binnart de drijvende kracht was achter het familiebedrijfje: weduwe Maria Strang, haar oudste zoon Peeter of diens jongere broer Maarten II. Misschien waren ook de dochters van Maarten I Binnart nog betrokken bij het bedrijf. Het valt op dat zowel de octrooien als de impressa steeds verwijzen naar de weduwe van Maarten Binnart. Het lijkt er dan ook sterk op dat het Maria Strang was die het bedrijf in handen nam. Dat zij al eerder betrokken was in het bedrijf blijkt onder meer uit de rekeningen van de boekdrukker Godtgaf Verhulst, waar in 1645–1646 een 'jouffrou binnaert' voorkomt.⁷³

Mogelijk maakte de familie gebruik van het feit dat Maarten II dezelfde voornaam had als zijn vader, waardoor het onduidelijk was wie van beiden het octrooi had verkregen. Dat was een strategie die gevolgd werd door Hiëronymus I Verdussen, de dooppeter van Joanna Binnart. De familie Verdussen gebruikte regelmatig de voornaam Hiëronymus, en maakte bewust gebruik van de verwarring die zo ontstond om octrooien gemakkelijker van de ene naar de andere generatie over te dragen.⁷⁴ Ik heb echter geen spoor van Maarten II Binnart teruggevonden na zijn doop.

De familie had duidelijk besloten de erfenis van Maarten Binnart niet te verdelen, waarschijnlijk om op die manier de overlevingskansen van het bedrijf te vergroten. Net

⁶⁹ Rombouts & Van Lerijs, *Liggeren*, II, 239; II, 245. Helaas is er een hiaat in het begrafenisregister voor de Sint-Andriesparochie voor de periode 1637–1682, zodat zijn precieze overlijdensdatum onbekend blijft. Luykx, 'Eerste gazettiers', 235 vermeldt verkeerdelijk dat Binnart begin 1658 overleden moet zijn: hij ging er foutief van uit dat het octrooi met de dood van Maarten Binnart vervallen was, en dat zijn weduwe dus meteen een nieuw octrooi moest aanvragen; in werkelijkheid bleef zij het bestaande privilege van 1648 gebruiken, dat voor tien jaar gold en dus in 1658 verviel.

⁷⁰ Rombouts & Van Lerijs, *Liggeren*, II, 313; II, 321.

⁷¹ S. Van Impe, 'Met intelligentie en kracht, maar ook met vallen en opstaan. Zuid-Nederlandse drukkers aan de basis van het zeventiende-eeuwse krantenbedrijf in Wenen' in *Jaarboek voor Nederlandse boekgeschiedenis*, 23 (2016), 208–223.

⁷² Claes, 'Het woordenboek van Martin Binnart', 256–257. Luykx, 'Eerste gazettiers', 235 (hij geeft 8 maart 1658 als datum voor de hernieuwing van het privilege); voor de verlenging in 1668, zie een brief van de Antwerpse magistraat van 29 maart 1672 in SAA, PK 345, dossier 25.

als Jan I Moretus⁷⁵ en Hiëronymus I Verdussen⁷⁶ zochten zij een strategie om te voorkomen dat de financiële middelen zouden versnipperen waardoor de drukkerij ten onder zou gaan. Pas wanneer er zich een geschikte gelegenheid voordeed, besloten ze het bedrijf op te splitsen. Die opportuniteit kwam er in het jaar 1666.

Peeter Binnart: de Weense connectie

Peeter Binnart, de oudste zoon van Maarten Binnart en Maria Strang, trad pas in het werkjaar 1660/1661 toe tot de Sint-Lucasgilde. Hij was toen al 37 jaar oud.⁷⁷ Lidmaatschap van deze vereniging was verplicht om in Antwerpen boeken te mogen drukken. Zoals gezegd werd Peeter toegelaten als 'wijnmeester' waardoor hij slechts de helft van het toegangsgeld moest betalen. Maar een gebrek aan financiële middelen kan geen reden geweest zijn om deze toetreding uit te stellen: niet alleen kregen drukkerszonen korting, indien zij onbemiddeld waren moesten ze soms zelfs helemaal niets betalen.⁷⁸ De reden voor deze laattijdige toetreding is waarschijnlijk dat Peeter Binnart helemaal niet de ambitie had om zijn vader op te volgen. In de periode 1652–1658 was hij, zoals we gezien hebben, conciërge van het Oosters Huys. Daarnaast reisde hij in diezelfde periode door Europa, mogelijk in opdracht van Antwerpse boek- en kunsthandelaars.

Hoe dan ook bood Peeter Binnart zich in 1656 aan bij de drukkerij van Balthazar II Moretus met een belangrijke aankooporder: de machtige Hongaarse graaf Ferenc III Nadasdy (1625–1671) wenste voor zijn bibliotheek één exemplaar te kopen van elk boek dat de Officina Plantiniana gedrukt had.⁷⁹ Ongetwijfeld kocht hij ook bij andere Antwerpse boekverkopers exemplaren voor Nadasdy, of voor andere edelen in Oostenrijk. Een aanwijzing daarvoor is een exemplaar van Franciscus de Lichts *Asserta veritas genuina nihil*, gedrukt bij Maarten Binnart in 1642, dat momenteel bewaard wordt in de Österreichische Nationalbibliothek. Centraal op de perkamenten band is het wapen van de Oostenrijkse keizer Leopold I gestempeld, met bovenaan de letters *ustissima Bibliotheca Caesarea Vindobonensi* (uit de Keizerlijke bibliotheek in Wenen) en onderaan 1.6.P.L.B.7.0 (1670, *Petrus Lambeccius Bibliothecarius*).⁸⁰

Waarschijnlijk was Peeter Binnart in vaste dienst bij Nadasdy: in 1663 reisde hij opnieuw in opdracht van de graaf naar Antwerpen, om daar bij zijn agent Franciscus Müller een

73 T. Lambrechts, *Godtgaf Verhulst, zeventiende-eeuwse boekdrukker en -verkoper in Antwerpen*, (ongepubliceerde licentiaatsverhandeling KU Leuven), Leuven 2003, ongepag. (bijlage 3: kopers). In 1641–1642 staat Maarten Binnart zelf als klant in de boeken van Verhulst.

74 Van Rossem, *Het gevecht met de boeken*, 44.

75 D. Imhof, *Jan I Moretus en de strijd om de Plantijnse drukkerij*, Antwerpen 2010.

76 Van Rossem, *Het gevecht met de boeken*, 34–35.

77 SAA, PR 103 (Sint-Andriesparochie, doopregister, 1619–1627).

78 Rombouts & Van Lierus, *Liggeren*, II, 313; II, 321.

79 MPM, Arch. 299 (copies de lettres 1650–1659), fol. 431; fol. 582. De rekening bedroeg 840 gulden. Zie ook N. Viskolcz, *A mecenatúra színterei a főúri udvarban Nádasdy Ferenc könyvtára*, Szeged/Budapest 2013, 53–57.

80 Wenen, Österreichische Nationalbibliothek, 39.Z.45. Het exemplaar is online beschikbaar: <https://books.google.be/books?id=t9BCAAAACAAJ>. Over Peter Lambeck, zie G. König, 'Lambeck, Peter' in *Neue deutsche Biographie* 13 (1982), 426. Th. G. Von Karajan, *Kaiser Leopold I. und Peter Lambeck*, Wien 1868.

rekening van 70 thaler te voldoen. Müller kreeg ook de opdracht om in Antwerpen te onderhandelen met Balthasar Moretus over de oprichting van een Hongaarse drukkerij en boekhandel.⁸¹

Op 16 juli 1665 gaf Nadasdy aan Peeter Binnart en een zekere Georg Wibner de opdracht in de Nederlanden op zoek te gaan naar vier boekdrukkers en typografisch materiaal.⁸² Nadasdy had de ambitie om Hongarije te moderniseren, en wilde daarom een specifiek Hongaarse boekdrukkerij opzetten. Een jaar later, in 1666, vestigde Peeter Binnart zelf zich als drukker in Wenen, vermoedelijk met een aantal drukkersknechten die in de Zuidelijke Nederlanden waren opgeleid. In zijn impressa noemt hij zichzelf 'typographum Antverpiensem', waarbij hij zijn Antwerpse herkomst als kwaliteitsmerk uitspeelt.⁸³

Van de drukkerij van Peeter Binnart in Wenen zijn slechts twee boeken bekend, allebei uit 1666. De eerste editie was een uitgave van Luis de la Palma's commentaar op de *Exercitia* van Ignatius van Loyola.⁸⁴ Het tweede werk was van de hand van de Italiaanse karmeliet Emanuele di Giesù-Maria.⁸⁵ Van deze tweede editie drukte Peeter Binnart echter enkel het eerste volume: het tweede volume verscheen, eveneens in 1666, bij de gevestigde Weense boekdrukker Susanna Rickhes, de weduwe van Matthäus Rickhes.⁸⁶ Nog in de loop van 1666 verdwijnt Peeter Binnart dus volledig van de radar, en behalve de twee hierboven genoemde werken zijn van hem geen uitgaven bekend. Wellicht is hij in 1666 in Wenen overleden.⁸⁷

Antoine Binart: een Franse connectie?

Een studie van het Antwerpse drukkersgeslacht Binnart kan niet voorbijgaan aan het bestaan van de Franse boekdrukkers Antoine I Binart en zijn zoon Antoine II. Helaas is het niet bekend of zij verwant waren aan Maarten Binnart. Antoine I Binart ging in 1608 een leercontract aan bij de Parijse boekdrukker Regnault II Chaudière. In of kort voor 1618 vestigde hij zich daar als boekverkoper, waar hij in 1624 nog actief was. In 1626 vestigde

81 N. Viskolcz, 'The information system of the seventeenth-century Hungarian aristocrat, Ferenc Nadasdy (1623–1671) in S. Brzezinski & A. Zarnocski (eds.), *A divided Hungary in Europe. Exchanges, networks and representation, 1541–1699. Volume 2. Diplomacy, information flow and cultural exchange*, Cambridge 2014, 127–146.

82 J. Vizkelety-Ecsedy, 'Trading printing types: The evidence of imported printed material in Hungary in the seventeenth century' in *Gutenberg-Jahrbuch*, 82 (2007), 189–204, spec. 193; J. Vizkelety-Ecsedy, 'Wien und Ungarn – Typographische Beziehungen im 17. Jahrhundert' in *Gutenberg-Jahrbuch*, 81 (2006), 295–305.

83 Een gelijkaardige uitstraling van de Antwerpse typografie is opgemerkt in drukkerijen in Latijns-Amerika: M. Garone Gravier, 'Typografie van de Officina Plantiniana. Impact en invloed op de Spaans-Mexicaanse drukken' in W. Thomas & E.

Stols (eds.), *Een wereld op papier. Zuid-Nederlandse boeken, prenten en kaarten in het Spaanse en Portugese wereldrijk (16de–18de eeuw)*, Leuven/Den Haag 2009, 333–354.

84 Ludovicus de Palma, *Praxis et brevis declaratio viae spiritualis, prout eam nos docet S. pater Ignatius*, Viennae Austriae: apud Petrum Binnart, 1666. VD17 23:319306T.

85 Emanuele di Giesù-Maria, *Fiori del Carmelo, sparsi nelle festività de Santi*, Vienna d'Austria: nella stamparia di Pietro Binnart, stampatore d'Anversa, 1666. VD17 23:240332A.

86 Reske, *Die Buchdrucker des 16. und 17. Jahrhunderts im deutschen Sprachgebiet*, 980.

87 De drukkerij die Binnart had opgestart werd voortgezet door de eveneens uit de Zuidelijke Nederlanden afkomstige drukkers Joannes Baptista Hacque en Hieronymus IV Verdussen: Van Impe, 'Zuid-Nederlandse drukkers aan de basis

hij zich in Dole (Franche-Comté) als vertegenwoordiger van de Parijse boekverkoper Michel II Sonnius. Daar begon hij na verloop van tijd ook een drukkerij, en werd hij aangesteld als universiteitsdrukker. Hij overleed in 1647, en werd opgevolgd door zijn zoon Antoine II Binart (1621–1691).⁸⁸

Antoine II Binart volgde zijn vader op als universiteitsdrukker, en wist zich ook te verzekeren van de positie van stadsdrukker, drukker van het parlement en van de koning.⁸⁹ Van de firma zijn tussen 1627 en 1674 een dertigtal werken bekend. Ze schijnt in die periode de enige drukkerij van enige omvang in Dole geweest te zijn.⁹⁰

Hoewel er geen enkele directe aanwijzing is om een familiale relatie tussen deze Franse Binarts en de Antwerpse familie Binnart te veronderstellen, zijn er een aantal vage aanwijzingen die wel in die richting wijzen. De Franche-Comté, waarvan Dole op dat moment de hoofdstad was, had dezelfde soevereiniteit als de Zuidelijke Nederlanden. Pas in 1678 werd het gebied een provincie van Frankrijk. De streek was een vitaal knooppunt in de *Camino espanol*, de route waarlangs Spaanse troepen uit Italië door Habsburgs of neutraal gebied naar de Spaanse Nederlanden konden geraken zonder door het vijandige Frankrijk te moeten reizen.⁹¹ Hoewel deze route vanaf 1601 nauwelijks bruikbaar was zonder toestemming van Frankrijk, bleef er een verbondenheid tussen de Franche-Comté en de Spaanse Nederlanden bestaan.

In 1636 trachtte Frankrijk Dole te veroveren, maar na een belegering van 80 dagen moesten de belegeraars de aftocht blazen. De triomf werd beschreven door de plaatselijke jurist Jean Boyvin (1575–1650), en deze *Siège de la ville de Dole* werd in 1637 gedrukt in Dole door Antoine Binart, om een jaar later te worden herdrukt in Antwerpen door Balthasar Moretus.⁹² Pas kort daarvoor had Maarten Binnart, na eerst als proeflezer bij Moretus gewerkt te hebben, zich als zelfstandig drukker gevestigd in Antwerpen.

Voorlopig blijft het bij deze vage aanwijzingen, en het is best mogelijk dat de Franse Binarts niets te maken hebben met de Antwerpse Binnarts van Duitse komaf. Gezien het Europese netwerk dat deze familie lijkt te hebben, mag deze mogelijkheid echter niet uitgesloten worden zonder verder onderzoek.⁹³

van het zeventiende-eeuwse krantenbedrijf in Wenen'. Ook met graaf Nadasdy liep het niet goed af: hij raakte betrokken bij de zogenaamde Magnatensamenzwering, werd schuldig bevonden aan hoogverraad en in 1671 terechtgesteld. Zie J. Bérenger, *Léopold Ier fondateur de la puissance autrichienne*, Parijs 2004, 276; V.K. Ronin, *Geschiedenis van Hongarije. Van Arpad tot Arpad Goncz*, Antwerpen/Apeldoorn 2003, 118–120.

⁸⁸ J.D. Mellot & E. Queval, *Répertoire d'imprimeurs/libraires (vers 1500–vers 1810)*, Paris 2004, 75; H.J. Martin, *Livre, pouvoirs et société à Paris au XVIIe siècle (1598–1701)*, Genève 1999, I, 328, n. 74.

⁸⁹ M. Vernus, 'Antoine II Binart imprimeur-libraire de Dole au XVIIe siècle (1647–1691)' in *Nouvelle revue franc-comtoise*, 21 [1988], fasc. 2, (nr. 82), 47–60. Ik heb deze publicatie nog niet kunnen raadplegen.

⁹⁰ A. Marquiset, *Statistique historique de l'arrondissement de Dole*, Besançon 1841, I, 67.

⁹¹ G. Parker, *The army of Flanders and the Spanish road, 1567–1659: the logistics of Spanish victory and defeat in the Low Countries' wars*, Cambridge 1972.

⁹² Jean Boyvin, *Le siège de la ville de Dole, capitale de la Franche-Comté de Bourgogne*, Dole: Antoine Binart, 1637; Jean Boyvin, *Le siège de la ville de Dole, capitale de la Franche-Comté et son heureuse délivrance*, Anvers: Balthasar Moretus, 1638 (STCV 6687697).

⁹³ Tot slot moet nog worden opgemerkt dat Pierre Hugonet, de redacteur van de oudste Brusselse kranten, advocaat was geweest aan het Parlement van Dole. J. Hellemans, 'Pierre Hugonet' in J. Sgard, *Dictionnaire des journalistes*. Online: <http://dictionnaire-journalistes.gazettes18e.fr>.

Het einde van de Antwerpse drukkerij van de Binnarts

Na het vertrek van Peeter naar Wenen bleef de Antwerpse drukkerij voortbestaan, waarschijnlijk onder het beheer van Maria Strang en haar zoon Maarten II. Zoals we hebben gezien werd het octrooi voor de krant in 1668 nog vernieuwd op naam van de weduwe van Maarten Binnart.⁹⁴ Zij overleed in de loop van 1673 of 1674.⁹⁵ Maar nog in 1678, vier jaar na haar dood, verscheen er een krant die verwees naar wijlen Maarten Binnart, die dan al meer dan dertig jaar overleden was. Die krant werd gedrukt door Jacobus de Bodt, voor de erfgenamen van Maarten Binnart.

Over deze Jacobus de Bodt is nog minder bekend dan over de familie Binnart. In het jaar 1652/3 werd hij ingeschreven als leerjongen bij de boekverkoper Michiel Knobbaert. In 1660/1 werd hij aangenomen als meester-boekverkoper – hetzelfde jaar als Peeter Binnart.⁹⁶ De Short Title Catalogus Vlaanderen (STCV) vermeldt van hem slechts drie edities, waarvan één ongedateerd is en de twee andere uit 1696 stammen.⁹⁷ Hij woonde toen ‘In St. Christoffel’ op Klapdorp en noemde zichzelf boekdrukker en boekverkoper. In 1693/4 overleed zijn echtgenote.⁹⁸ In 1704 werd Jacobus de Bodt, koopman in papier, aangesteld als hoofdman van de Sint-Lucasgilde. Hij kocht zijn dienst echter af voor 120 gulden.⁹⁹ In 1708/9 werd een Jacobus de Bodt, meester witwerker (een schrijnwerker die vuren hout verwerkt), ingeschreven in de Sint-Lucasgilde, als ‘handelaer, om syn wercken te mogen schilderen.’¹⁰⁰ Mogelijk gaat het om de zoon van de boekdrukker. Zo verdwenen de laatste sporen van activiteit van de uitgeverij gesticht door Maarten Binnart.

Besluit

In de voorgaande bladzijden werd voor het eerst een biografie van Maarten Binnart geschetst. Voorheen was onbekend dat Binnart een academische opleiding had genoten of dat hij een bekeerling was. Dat is belangrijke informatie, niet in de laatste plaats omdat zo zijn wetenschappelijke arbeid, het samenstellen van een woordenboek, beter kan worden gekaderd. Bovendien verschilt zijn intellectuele profiel sterk van dat van de andere Antwerpse krantenuitgevers van zijn tijd: Verhoeven was een graveur, Verdussen een boek-

⁹⁴ Claes, ‘Het woordenboek van Martin Binnart’, 256–257. Luykx, ‘Eerste gazettiers’, 235 (hij geeft 8 maart 1658 als datum voor de hernieuwing van het privilege); voor de verlenging in 1668, zie een brief van de Antwerpse magistraat van 29 maart 1672 in Brussel, Algemeen Rijksarchief, Geheime Raad in de Spaanse periode, doos 1279.

⁹⁵ Rombouts & Van Lierius, *Liggeren*, II, 435: doodschuld voor ‘de wedue Binnart’.

⁹⁶ Rombouts & Van Lierius, *Liggeren*, II, 241; 312; 321.

⁹⁷ Geraadpleegd 22 augustus 2016. De Koninklijke Bibliotheek van Den Haag heeft nog twee andere werken gedrukt door De Bodt: een liedboek van de hand van Y.D.G., *Den goddelycken minnen pyl*,

Antwerpen, J. de Bodt, [1678], 12° oblong (exemplaren: kw 174 G 50 en kw 5 E 17), en een uitgave van een ander liedboek geschreven door Nicolaes Janssens, *Een nieu devout geestelijck liedt-boeck*, Antwerpen: Jacobus de Bodt, 1682, 12° (exemplaar: kw 4 J 10).

⁹⁸ Rombouts & Van Lierius, *Liggeren*, II, 572.

⁹⁹ J.B. Van der Straelen, *Jaerboek der vermaerde en kunstryke Gilde van Sint Lucas*, Antwerpen 1855, 251. Rombouts & Van Lierius, *Liggeren*, II, 638.

¹⁰⁰ Rombouts & Van Lierius, *Liggeren*, II, 661–662; *Woordenboek der Nederlandsche Taal* (WNT) online.

drukker en boekverkoper. Nader onderzoek zal moeten uitwijzen of dit profiel ook invloed had op de inhoud van zijn krant.

Ondanks zijn buitenlandse afkomst en zijn hoge scholingsgraad had Binnart sterke banden met zijn beide collega's-krantenuitgevers. Het lijkt erop dat de Binnarts op kleinere schaal trachtten de strategieën van de Verdussens te volgen: net als leden van de familie Verdussen publiceerden ze een krant, hadden ze een bijberoep, gebruikten ze dezelfde voornaam om privileges van de ene op de andere generatie over te dragen, en gingen ze in op een aanlokkelijk aanbod om een drukkerij in het buitenland te beginnen. De Binnarts lijker er echter nooit in geslaagd te zijn voldoende kapitaal op te bouwen om het familiebedrijfje een stevige basis te geven, en tegen het einde van de 17de eeuw verdwenen ze uit het Antwerpse boekbedrijf.

Appendix 1. Lijst van bekende afleveringen van de *Ordinarissen postiljoen* en de *Postillon ordinaire*¹⁰¹

1. Nederlandstalige afleveringen

21 april 1637 (nr. 16) *Den ordinarissen Postiljoen*. t'Antwerpen by Martinus Binnart, in de Hooghstraet, in de Bonte Koey, recht teghen over de cleyne Peeter-Pots-straet. Ghedruckt den 21. april. Censor: V.P.C.C.A. [= Petrus Coens]. Ex.: Brugge OB, 2/1257 C 1, fol. 115

24 april 1637 (nr. 17) *Den ordinarissen Postiljoen*. t'Antwerpen by Martinus Binnart, in de Hooghstraet, in de Bonte Koey, recht teghen over de cleyne Peeter-Pots-straet. Ghedruckt den 24. april. Censor: V.P.C.C.A. [= Petrus Coens]. Ex.: Brugge OB, 2/1257 C 1, fol. 116

23 juli 1638 (nr. 28) *Den ordinarissen Postiljoen*. t'Antwerpen by Martinus Binnart, in de Hooghstraet, in de Bonte Koey, recht teghen over de cleyne Peeter-Pots-straet. Ghedruckt den 23. julius. Censor: V.P.C.C.A. [= Petrus Coens]. Ex.: Brugge OB, 2/1257 C 1, fol. 117

3 september 1638 (nr. 34) *Den ordinarissen Postiljoen*. t'Antwerpen by Martinus Binnart, in de Hooghstraet, in de Bonte Koey, recht teghen over de cleyne Peeter-Pots-straet. Ghedruckt den 3. september. Censor: V.P.C.C.A. [= Petrus Coens]. Ex.: Brugge OB, 2/1257 C 1, fol. 118

7 september 1638 (nr. 35) *Den ordinarissen Postiljoen*. t'Antwerpen by Martinus Binnart, in de Hooghstraet, in de Bonte Koey, recht teghen over de cleyne Peeter-Pots-straet. Ghedruckt den 7. september. Censor: V.P.C.C.A. [= Petrus Coens]. Ex.: Brugge OB, 2/1257 C 1, fol. 119

19 augustus 1639 (nr. 40) *Den ordinarissen Postillion*. 't Hantwerpen, by Martinus Binnart, in de Hooghstraet. Censor: V.P.C.C.A. [= Petrus Coens]. Ex.: Parijs Mazarine, 2° 5028 [Res]–166

16 september 1639 (nr. 45) *Den ordinarissen Postillion*. 't Hantwerpen, by Martinus Binnart, in de Hooghstraet. Censor: V.P.C.C.A. [= Petrus Coens]. Ex.: Parijs Mazarine, 2° 5028 [Res]–173

23 september 1639 (nr. 46) *Den ordinarissen Postillion*. 't Hantwerpen, by Martinus Binnart, in de Hooghstraet. Censor: V.P.C.C.A. [= Petrus Coens]. Ex.: Parijs Mazarine, 2° 5028 [Res]–176

25 november 1639 (nr. 61) *Den ordinarissen Postillion*. 't Hantwerpen, by Martinus Binnart, in de Hooghstraet. Censor: V.P.C.C.A. [= Petrus Coens]. Ex.: Parijs Mazarine, 2° 5028 [Res]–191

1 april 1641 (nr. 26) *Den ordinarissen Postiljoen*. 't Antwerpen by Martinus Binnart, inde Cammerstraet, inden gulden Arent. Censor: geen. Ex.: Stockholm KB, 79/235 Belg 5 1642:26

19 augustus 1644 (nr. 67) *Den ordinarissen Postilion*. 't Antwerpen by Martinus Binnart, inde Cammerstraet, inden gulden Arent. Censor: G.E. [= Gaspar Estrix]. Ex.: Brugge OB, 2/1257 C 1, fol. 120

22 november 1644 (nr. 94) *Den ordinarissen Postilion*. 't Antwerpen by Martinus Binnart, inde Cammerstraet, inden gulden Arent. Censor: G.E. [= Gaspar Estrix]. Ex.: Brugge OB, 2/1257 C 1, fol. 121

25 november 1644 (nr. 95) *Den ordinarissen Postilion*. 't Antwerpen by Martinus Binnart, inde Cammerstraet, inden gulden Arent. Censor: G.E. [= Gaspar Estrix]. Ex.: Brugge OB, 2/1257 C 1, fol. 122

101 Afleveringen gemarkeerd met een asterisk heb ik niet kunnen inkijken (hetzij fysiek, hetzij digitaal). Gebruikte afkortingen: BNF: Bibliothèque nationale de France; BM: Bibliothèque municipale; EHC: Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience; OB: Openbare Bibliotheek; KB: Koninklijke Biblio-

theek; Mazarine: Bibliothèque Mazarine; Vaticaan: Biblioteca Apostolica Vaticana.

102 Z. Simeček, 'The First Brussels, Antwerp and Amsterdam newspapers: additional information' in *Revue belge de philologie et d'histoire*, 50 (1972) 4, 1098–1115.

3 januari 1645 (nr. 1) *Den ordinarissen Postilion.* 't Antwerpen by Martinus Binnart, inde Cammerstraet, inden gulden Arent. Censor: Vedit Guil. Bolognino C.L.C. Ex.: Stockholm KB, 79/235 Belg 5 1645:1

27 juni 1645 (nr. 51) *Den ordinarissen Postilion.* 't Antwerpen by Martinus Binnart, inde Cammerstraet, inden gulden Arent. Censor: V.G.B.C.L.C. [= Guilielmus Bolognino]. Ex.: Stockholm KB, 79/235 Belg 5 1645:1

30 september 1645 (nr. 79) *Den ordinarissen Postilion.* 't Antwerpen by Martinus Binnart, inde Cammerstraet, inden gulden Arent. Censor: geen. Ex.: Stockholm KB, 79/235 Belg 5 1645:79

6 juni 1646 (nr. 46) *Den ordinarissen Postillion.* 't Antwerpen, by Martinus Binnart, inde Cammerstraet, inden gulden Arent. Censor: geen. Ex.: Stockholm KB, 79/235 Belg 5 1646:46

21 november 1646 (nr. 93) *Den ordinarissen Postilion.* 't Antwerpen, by Martinus Binnart, inde Cammerstraet, inden gulden Arent. Censor: V.G.B.C.A [= Guilielmus Bolognino]. Ex.: Stockholm KB, 79/235 Belg 5 1646:93

*9 februari 1650 (nr. 11). *Den ordinarissen Postilion.* Antwerpen: Binnart. Censor: Vedit C.V.L.C. & A.A. [= Christianus Vooghts]. Ex.: Zamrsk Staatsarchief, Piccolomini 54636¹⁰²

20 augustus 1650 (nr. 67) *Den ordinarissen Postilion.* 't Antwerpen, by Martinus Binnart, inde Cammerstraet, inden gulden Arent. Censor: Vedit C.V.L.C. & A.A. [= Christianus Vooghts]. Ex.: Antwerpen EHC, 801261

*10 september 1655 (nr. 71) *Extraordinarisse weckelycke Post-tijdinghen uyt geheel Europa ende andere quartieren.* 't Antwerpen uyt de Druckerije van wijlen Martinus Binnart. Ex.: olim Antwerpen SAA, G 42 – het exemplaar is zoek¹⁰³

13 juni 1664 (nr. 47) *Ordinarissche wekelycke post-tydinge.* 't Antwerpen uyt de Druckerye van wylen Martinus Binnart. Censor: Vedit I. de C. C. [= Joannes van Capua].¹⁰⁴

15 januari 1666 (nr. 4) *Ordinarissche wekelycke post-tijdinge.* t'Antwerpen, gedrukt by de weduwe van Martinus Binnaert met gratie en privilegie van syne catholycke majesteyt. Censor: Vedit I. de C. L.C. [= Joannes van Capua]. Ex.: Londen National Archives, State Papers 121, SP 121/67/1

*1678 *Dijnsdaghsche Ordinarissche Antwerpsche Post-tijdinghe.* (Gedrukt door Jacobus de Bodt voor de erfgenamen van Martin Binnart).¹⁰⁵

2. Franstalige afleveringen

5 augustus 1639 (nr. 34) *Le Postillion ordinaire.* En Anvers, chez Martin Binnart, en la ruë ditte Hooghstrate. Censor: V.P.C.C.A. [= Petrus Coens]. Ex.: Parijs Mazarine, 2° 5028 [Res]

12 augustus 1639 (nr. 35) *Le Postillion ordinaire.* En Anvers, chez Martin Binnart, en la ruë ditte Hooghstrate. Censor: V.P.C.C.A. [= Petrus Coens]. Ex.: Parijs Mazarine, 2° 5028 [Res]

19 augustus 1639 (nr. 36) *Le Postillion ordinaire.* En Anvers, chez Martin Binnart, en la ruë ditte Hooghstrate. Censor: V.P.C.C.A. [= Petrus Coens]. Ex.: Parijs Mazarine, 2° 5028 [Res]

103 J. Van Laerhoven, *De drukkersfamilie Verdussen en hun krant te Antwerpen*, (ongepubliceerde licentiaatsverhandeling), Gent 1970. Van Laerhoven geeft een reproductie van dit exemplaar in zijn bijlage vi. Met dank aan Natalie De Bruyn van het FelixArchief voor haar inspanningen om dit exemplaar alsnog terug te vinden.

104 F. Donnet, 'Flaminio Garnier, sa famille et son monument dans l'église du Sablon à Bruxelles' in *Annales de la société d'archéologie de Bruxelles*, 25 (1911) 137–228; spec. 178.

105 Arblaster, *From Ghent to Aix*, 327 vermeldt als vindplaats Brussel, Algemeen Rijksarchief, maar geeft geen verdere aanwijzingen.

26 augustus 1639 (nr. 37) *Le Postillion ordinaire*. En Anvers, chez Martin Binnart, en la ruë ditte Hooghstrate. Censor: V.P.C.C.A. [= Petrus Coens]. Ex.: Parijs Mazarine, 2° 5028 [Res]

2 september 1639 (nr. 38) *Le Postillion ordinaire*. En Anvers, chez Martin Binnart, en la ruë ditte Hooghstrate. Censor: V.P.C.C.A. [= Petrus Coens]. Ex.: Parijs Mazarine, 2° 5028 [Res]

9 september 1639 (nr. 39) *Le Postillion ordinaire*. En Anvers, chez Martin Binnart, en la ruë ditte Hooghstrate. Censor: V.P.C.C.A. [= Petrus Coens]. Ex.: Parijs Mazarine, 2° 5028 [Res]

16 september 1639 (nr. 40) *Le Postillion ordinaire*. En Anvers, chez Martin Binnart, en la ruë ditte Hooghstrate. Censor: V.P.C.C.A. [= Petrus Coens]. Ex.: Parijs Mazarine, 2° 5028 [Res]

23 september 1639 (nr. 41) *Le Postillion ordinaire*. En Anvers, chez Martin Binnart, en la ruë ditte Hooghstrate. Censor: V.P.C.C.A. [= Petrus Coens]. Ex.: Parijs Mazarine, 2° 5028 [Res]

30 september 1639 (nr. 42) *Le Postillion ordinaire*. En Anvers, chez Martin Binnart, en la ruë ditte Hooghstrate. Censor: V.P.C.C.A. [= Petrus Coens]. Ex.: Parijs Mazarine, 2° 5028 [Res]

7 oktober 1639 (nr. 43) *Le Postillion ordinaire*. En Anvers, chez Martin Binnart, en la ruë ditte Hooghstrate. Censor: V.P.C.C.A. [= Petrus Coens]. Ex.: Parijs Mazarine, 2° 5028 [Res]

12 oktober 1639 (nr. 44) *Le Postillion ordinaire*. En Anvers, chez Martin Binnart, en la ruë ditte Hooghstrate. Censor: V.P.C.C.A. [= Petrus Coens]. Ex.: Parijs Mazarine, 2° 5028 [Res]

21 oktober 1639 (nr. 45) *Le Postillion ordinaire*. En Anvers, chez Martin Binnart, en la ruë ditte Hooghstrate. Censor: V.P.C.C.A. [= Petrus Coens]. Ex.: Parijs Mazarine, 2° 5028 [Res]

4 november 1639 (nr. 47) *Le Postillion ordinaire*. En Anvers, chez Martin Binnart, en la ruë ditte Hooghstrate. Censor: V.P.C.C.A. [= Petrus Coens]. Ex.: Parijs Mazarine, 2° 5028 [Res]

11 november 1639 (nr. 48) *Le Postillion ordinaire*. En Anvers, chez Martin Binnart, en la ruë ditte Hooghstrate. Censor: V.P.C.C.A. [= Petrus Coens]. Ex.: Parijs Mazarine, 2° 5028 [Res]

18 november 1639 (nr. 49) *Le Postillion ordinaire*. En Anvers, chez Martin Binnart, en la ruë ditte Hooghstrate. Censor: V.P.C.C.A. [= Petrus Coens]. Ex.: Parijs Mazarine, 2° 5028 [Res]

25 november 1639 (nr. 50) *Le Postillion ordinaire*. En Anvers, chez Martin Binnart, en la ruë ditte Hooghstrate. Censor: V.P.C.C.A. [= Petrus Coens]. Ex.: Parijs Mazarine, 2° 5028 [Res]; Parijs BNF (Tolbiac), 8–G PIECE–1610

2 december 1639 (nr. 51) *Le Postillion ordinaire*. En Anvers, chez Martin Binnart, en la ruë ditte Hooghstrate. Censor: V.P.C.C.A. [= Petrus Coens]. Ex.: Parijs Mazarine, 2° 5028 [Res]

16 december 1639 (nr. 53) *Le Postillion ordinaire*. En Anvers, chez Martin Binnart, en la ruë ditte Hooghstrate. Censor: V.P.C.C.A. [= Petrus Coens]. Ex.: Parijs Mazarine, 2° 5028 [Res]

23 december 1639 (nr. 54) *Le Postillion ordinaire*. En Anvers, chez Martin Binnart, en la ruë ditte Hooghstrate. Censor: V.P.C.C.A. [= Petrus Coens]. Ex.: Parijs Mazarine, 2° 5028 [Res]

30 december 1639 (nr. 55) *Le Postillion ordinaire*. En Anvers, chez Martin Binnart, en la ruë ditte Hooghstrate. Censor: V.P.C.C.A. [= Petrus Coens]. Ex.: Parijs Mazarine, 2° 5028 [Res]

6 januari 1640 (nr. 1) *Le Postillion ordinaire*. En Anvers, chez Martin Binnart, en la ruë ditte Hooghstrate. Censor: V.P.C.C.A. [= Petrus Coens]. Ex.: Parijs Mazarine, 2° 5028 [Res]

106 De vijf afleveringen uit 1646–1648 worden vermeld in J. Sgard (ed.), *Dictionnaire des journaux 1600–1789*, Paris 1991, nr. 1135.

18 juli 1644 (nr. 27) *Le postillon ordinaire*. En Anvers, chez Martin Binnart, en la Cammerstrate, à l'Aigle d'or. Censor: geen. Ex.: Brugge OB, 2/1257 c 1, fol. 123

*30 maart 1646 (nr. 13) *Le postillon ordinaire*. Ex.: Grenoble BM, Presse, 1974¹⁰⁶

*6 april 1646 (nr. 14) *Le postillon ordinaire*. Ex.: Grenoble BM, Presse, 1974

*13 april 1646 (nr. 15) *Le postillon ordinaire*. Ex.: Grenoble BM, Presse, 1974

*5 oktober 1647 (nr. 39) *Le postillon ordinaire*. Ex.: Le Mans BM, 4° 7205

*18 september 1648 (nr. 30) *Le postillon ordinaire*. Ex.: Le Mans BM, 4° 7205

*2 maart 1649 (nr. 8) *Le postillon ordinaire*. Ex.: Vaticaan, Stamp.Chig.IV.2190

Appendix 2. Fondsreconstructie van de familie Binnart¹⁰⁷

De beschrijvingen zijn zo veel mogelijk gebaseerd op visuele inspectie. Daarbij zijn de gebruikte exemplaren gemarkeerd in vetjes. Indien gebruik is gemaakt van een gedigitaliseerd exemplaar is dit gemarkeerd met een obeel (†). Bij visuele inspectie zijn de titel en het impressum (inclusief adres) letterlijk getranscribeerd en zijn indien aanwezig ook de opdrachtontvanger, de censor en de approbatie overgenomen. Van edities gemarkeerd met een asterisk heb ik geen exemplaar kunnen raadplegen. Deze beschrijvingen zijn gebaseerd op catalogusnotities of referentiewerken, waarbij zoveel mogelijk informatie is overgenomen. Exemplaren uit de Koninklijke Bibliotheek, Den Haag en het Museum Plantin-Moretus werden in het kader van dit artikel toegevoegd aan de stcv. Met dank aan alle leden van de Vereniging van Antwerpse Bibliotheekliefhebbers die gereageerd hebben op mijn vraag om in hun collecties op zoek te gaan naar uitgaven van Maarten Binnart.

Gebruikte referentiewerken:

Petit – L. Petit, *Bibliotheek van Nederlandsche pamfletten. Verzamelingen van de bibliotheek van Joannes Thysius en de bibliotheek der rijks-universiteit te Leiden*, (3 vols. + suppl.), 's-Gravenhage 1882–1884; Leiden 1925–1934.

Van der Wulp – J.K. van der Wulp, *Catalogus van de tractaten, pamfletten, enz. over de geschiedenis van Nederland, aanwezig in de bibliotheek van Isaac Meulman*, (3 vols.), Amsterdam 1866–1868.

Knuttel – W.P.C. Knuttel, *Catalogus van de pamfletten-verzameling berustende in de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag*, (9 vols.), 's-Gravenhage 1889–1920.

Tiele – P.A. Tiele, *Bibliotheek van Nederlandsche pamfletten*, (3 vols.), Amsterdam 1858–1861.

De Backer-Sommervogel – A. & A. De Backer & C. Sommervogel, *Bibliothèque des écrivains de la Compagnie de Jésus*, (12 vols.), Bruxelles 1853–1861.

*1 – Verhael van twee nieuwe propheten in Enghelandt. (Colofon:) t'Hantwerpen, by Martinus Binnart, in de Hoogh-straet, in de Bonte Koey, recht teghen over de cleyne Peeter-Pots-stræet. Ghedruckt den 12. September, [1636?]

4°, A² (0,5 vel)

Ex.: Hannover, Gottfried Wilhelm Leibniz Bibliothek, Gg-A 872:4,1–29/19

107 Gebruikte afkortingen: BL: British Library; BM: Bibliothèque municipale; BNE: Biblioteca nacional d'España; BSB: Bayerische Staatsbibliothek; ENC: Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience; HAB: Herzog Augustbibliothek; OB: Openbare Bibliotheek; KB: Koninklijke Bibliotheek; Mazarine:

Bibliothèque Mazarine; MPM: Museum Plantin-Moretus; SBB: Staatsbibliothek zu Berlin; UB: Universiteitsbibliotheek; UvA: Universiteit van Amsterdam; Vaticaan: Biblioteca Apostolica Vaticana.

2 – *Verhael van het bloedigh bancqvet vanden graef VVarfsee*. (Colofon:) 't Antwerpen by Martinus Binnart, inde Hooghstraet, in de Bonte Koe, [1637]

4°, [A]² (0,5 vel)

Censura: V.P.C.C.A. [= Vedit Petrus Coens censor Antverpiensis]

Ex.: Leiden UB, **THYS PF 4089**[†] – Ref.: Petit 1968

3¹⁰⁸ – *Articulen van de langh-gewenschde veroueringhe van de stercke vestinghe hermenstein de werelt door vermaert. Hoe de selve op den 12 junij deses iaers nae twee-iaerighe blocqueringhe, belegeringhe, ende vuterstens honghers-noot, van de fransche natie verlost, aen het H. Roomsche rijck wederom gheleuert, ende de passagie van den opper-rhijnstroom gheopent is*. t' Handverpen, by Martinvs Binnart inde Hoogh-straete inde bonte Koey [1637]¹⁰⁹

4°, [A]¹ (0,25 vel); het exemplaar is onvolledig: enkel de titelpagina is aanwezig.

Ex.: Luik UB, **XXIII.24.7** [16°] (26)[†]

4 – Nicasius Backx, *Caloa nobilitate prosopopoeia*. (Colofon:) Antverpia, typis Martini Binnart, M.DC.XXXVIII.

4°, A⁶ (1,5 vel)

Censura: Imp. pot. P.C.C.A. [= Imprimi potest Petrus Coens censor Antverpiensis]

Ex.: Antwerpen EHC, **C 1188;9**; Brussel KB, VB 6.288 A 1 RP – Ref.: STCV 6626125

5 – *Blyde tydinghe van S. Omer*. (Colofon:) t'Antwerpen, by Martinus Binnart, inde Hooghstraet in de Bonte koey, an. 1638

8°, [A]² (0,25 vel)

Ex.: Brugge OB, **2/1257 C 1**, fol. 135–136[†]

*6 – *Den seghe-riicken triomph-boghe, oft Beschriivinghe vande victorien vercregen tegen de Hollanders in't landt van Waes, ende teghen de Fransoyen voor S. Omer. Midtsgaders van de victorien teghen deselve Fransoyen in Italien ende Elzas*. T'Hantwerpen, by Martinus Binnart, in de Hooghstraet, inde Bonte Koeye, anno 1638

4°, A–I²; 35, [1 blanco] p. (4,5 vel)

Ex.: Antwerpen EHC, K 79754 (het exemplaar is zoek) – Ref.: STCV 3136033; *Catalogue de la de Constant Philippe Serrure*. Bruxelles 1872, nr. 1488; M. Sabbe, *Brabant in't verweer*, Antwerpen/Den Haag 1933, 385

7 – *Den victorievsen lavvver-crans van siine coninghl. hoogheidt Ferdinandys infant van Spaigien, verkregen door de groote victorien in Vlaenderen, ende 't landt van Waes*. t'Hantwerpen, by Martinus Binnaert, in de Hooghstraet in de Bonte Koey. Anno M.DC.XXXVIII

4°, A–E²; 19, [1 blanco] p. (2,5 vel)

Ex.: Gent UB, **Acc.008550**[†]; Gent UB, **Meul.002438**[†]; Leiden UB, THYS PF 4183 – Ref.: STCV 6188897; Van der Wulp 2438

*8 – *La guirlande victorieuse de son altesse royale Ferdinand, infant d'Espagne, receuë par les tres belles victoires en Flandre et au pais de Waes*. En Anvers: chez Martin Binnart, 1638

4°, A–D² (2 vel)

Ex.: Besançon BM, 217647/29; Madrid BNE, VC/282/19

9 – *Tydinghe van het ghelvckigh ontset der stadt Geldre ende vlvcht des prince van Orangien ende siinen legher. Ghetrocken uyt verscheyden brieven, gheschreven den 26. augusti donderdag*

108 Dit exemplaar werd pas laat in het onderzoek gevonden en werd niet meegenomen in de fondsanalyse.

109 Hermannstein werd op 21 juni 1637 heroverd: J.B. Schels, *Kriegsgeschichte der Oestreicher*, Wien 1844–1845, (2 vols.), II, 136.

110 Johann Ludwig von Erlach (1595–1650) was gouverneur van Breisach van 1638 tot 1645; dit geeft een *terminus ante quem* voor de publicatie. De stad werd toen regelmatig belegerd: E. Blösch, 'Erlach, Johann Ludwig von' in *Allge-*

lestleden, soo van Gelre als uyt Venloo. T'Hantwerpen, by Martinus Binnart, in de Hooghstraet in de Bonte Koey, anno 1638

4°, [A]² (0,5 vel)

Censura: V.P.C.C.A. [= Vedit Petrus Coens Censor Antverpiensis]

Ex.: Leiden UB, **THYSPE 4184**[†]; Luik UB, **XXIII.24.7 [16°] (34)**[†] – Ref.: Petit 2021

10 – *Extraordinarisse tydinghen vyf Dvytschlandt dat de VVijmersche Malcontenten hun absolut meester gemaect soudén hebben van de stad*. [sic] *Brisack medegaende 't vervolgh ende eenige particulariteyten van het overgaen van Landrechies*. t'Antwerpen, by Martinus Binnart, in de Cammerstraet, in den Gulden Arent, [1641–1645]¹¹⁰

4°, [A]² (0,5 vel)

Censura: V.C.V.C. & A.A. [= Vedit Christianus Voochts Censor et Archipresbyter Antverpiensis]

Ex.: Den Haag KB, **kw Pfl 15863** – Ref.: stcv 12919865; Knuttel 15863 (foutief onder het jaar 1709)

11 – *Viva Spaignien oft antvvoorde op den eysch der protestante princen van Duytschlandt tot Regensporgh, willende dat uyt alle steden van Duytslandt alle Spaensche guarnisoenen soudén wechghenomen worden*. t'Antwerpen, by Martinus Binnart, 1641

4°, A⁴ (1 vel)

Ex.: Den Haag KB, **kw Pfl 4759**; Gent UB, **Tiel.002741**[†]; Leiden UB, **THYSPE 4352**; Amsterdam UB UvA, OTM: Pfl. D y 16a; Parijs BNF, Tolbiac M–8389 – Ref.: stcv 12919866; Knuttel 4759; Tiele 2741

12 – Franciscus de Licht, *Asserta veritas genvina nihili*. Antverpiae, apud Martinum Binnart, sub Aquilâ aureâ, M.DC.XLII

12°, A–I² K⁶ (9,5 vel)

Opgedragen door de auteur aan Petrus Rosa

Approbatie: Henricus Lancilottus O.E.S.A – Censura: Gaspar Estrix pleb. & librorum censor

– Privilege: Geheime Raad, 24/12/1641 (Steenhuyse), voor 10 jaar aan Maarten Binnart

Ex.: Antwerpen EHC, **D 78856**; Gent UB, BL.002595; München BSB, **L.eleg.m. 496**[†]; Parijs BNF, Y2–12469; Londen BL, 1578/3698 en 8411.de.2.(1.); Krakow UB, BJ St. Dr. 588579 I; Vaticaan, Stamp. Chig.v1.757 – Ref.: stcv 6842750

*13 – *Les symboles plus principaux, peincts és enseignes des catholiques en Irlande, pour la foy catholique*. En Anvers, chez Martin Binnart, 1642

1 p.

Ex.: Luik UB, Magasin à livres/B, R177E

*14 – *Post captam Bassaeam epigramma musicum* [...] Antuerpiae, apud Martinum Binnart, 1642

4 p., muzieknotatie

Ex.: Vaticaan, Stamp.Chig.IV.2211(int.4)

15 – Lucas Lancelottus, *In statvas antiqvitatis et elegantias Arvndellianas cento Maronianvs*. (Colofon:) Antverpiae, apud Martinum Binnart, M.DC.XLIII

2°, [A]⁴ (2 vel)

Opgedragen door de auteur aan Thomas Howard en Alethea Talbot, graaf en gravin van Arundel

Ex.: Antwerpen EHC, **C 53762** – Ref.: stcv 12857131

meine deutsche Biographie, VI (1877), 216–220. Het stadje Landrecies wisselde in deze periode tussen Frans en Spaans bezit; pas in 1655 kwam de stad definitief in Franse handen. De censor Christianus Voochts (†1655) werd in 1641 tot

aartspriester benoemd en in 1650 tot aartsdiaaken, wat de *terminus post quem* geeft: F. Prims, *Geschiedenis van Antwerpen*, (8 vols.), Brussel 1977–1985, vol. VI–B, 402.

*16 – *Afbeldinghe der stadt Grevelingen, met quartieren, soo die waeren den 12. dagh van de belegheringhe = Delineation de la ville de Gravelines, avec la circonvallation & quartiers, comme ils estoient le 12. jour du siege.* En Anvers: chez Martin Binnart, 1644

1°, [A]1 (1 vel)

Ex.: Gent UB, BHSL.RES.1416/15

17 – Philippus van Hoeswinckel, *Onze L. Vrouwe van Duffel, dat is, den oorspronck, voortganck ende miraculen van haer miraculeus beelt gevonden binnen de baenderye van Duffel onder Perwez den 14. Aug. Ao. 1637.* t, Antwerpen: by Martinus Binnaert, 1644

12°, A–G¹² H⁶ (7,5 vel)

Illustratie: Gegraveerde titelpagina door Erasmus II Quellin.

Censura: P. Coens S.T.L. Canonicus & lib. cens. Antwerp., 16 mei 1644 – Facultas: Joannes Chrysostomus, abbas S. Michaelis, vicaris en F. Isfridus van Varick, secretarius, als vicaris generaal, 18 mei 1644 – Privilege: Raad van Brabant, 21 mei 1644, getekend Steenhuyse, aan de auteur, Philippus van Hoeswinckel, die op 25 mei 1644 Martinus Binnart toestemming gaf om het werk te drukken.

Ex.: Antwerpen MPM, A 3716 – Ref.: STCV 12921171

18 – *Afbeldinghe van het Sas van Gent met de tegen wordighe gelegentheyte daer-ontrent = Delineation du sas de Gant avec le présent estat aux environs.* En Anvers chez Martin Binnart en la Cammestrade, à l'Aygle d'or, 1644

1°, [A]1 (1 vel)

Ex.: Parijs BNF, Richelieu RESERVE QB-201 (38) – FOL[†]

19 – *Groote victorie teghens de Fransch-VVimersche vercreghen op den 5. mey, door den legher van sijne ceur-vorstelijcke hoogheyt van Beyeren.* t'Antwerpen, by Martinus Binnart, inde Cammerstraet in den gulden Arent, [1645]

4°, [A]² (0,5 vel)

Ex.: Den Haag KB, kw Pfl 5190 – Ref.: STCV 12919867; Knuttel 5190

*20 – *Stucken aengaende de catolycken onderdanen vande staten der ver-eenighde provincien van Nederlandt; overgeset uyt de fransche copye.* t'Antwerpen: Binnart, 1645

iv, 72, vi p.

Ex.: Tilburg UB, CBC TFH A 14707

*21 – Gvilielmvs Marqvis, *Van d'ophoudinghe der urine, met de curatie ende preservatie der-selve: ende sommige remedien tegen het graveel: midtsgaders eene maniere om het Spa-water te drincken, 'tzy t'huys oft tot Spa [...]* t'Antwerpen: by Martinus Binnart, 1646

8°, A⁶ C–Z⁸ (Z8 blanco; er is geen katern B) = [348] p.; (21,75 vel)

Censura: Pet. Coens, S.T. licent. canon. Antwerp. & librorum censor, 14 september 1645.

Ex.: Amsterdam UvA UB, OTM, OK 63–8998 en OTM, OK 63–7748¹¹¹

22 – Franciscus de Licht, *Nihil svb sole novvm sive Asserta veritas genvina nihili, novâ methodo humanæ vitæ applicata.* Antverpiae, apud Martinum Binnartium, ad Aquilam auream, M.DC.XLVII

12°, *12 2*4 A–O¹² P² (15,5 vel)

Illustratie: gegraveerde titelpagina, gesigineerd F. Bouttats

Opgedragen aan Petrus Rosa

111 Met dank aan Anton van der Lem die voor mij deze exemplaren inspecteerde, en ook scans bezorgde van enkele pamfletten uit de Bibliotheca Thysiana in Leiden.

Approbatie: Henricus Lancilottus O.E.S.A., calend. febr. 1642 – Censura: G. Bolognino canon. & librorum censor. Antwerp. 11 april 1647 – Privilege: Geheime Raad, 24/12/1641 (Steenhuyse), voor 10 jaar aan Maarten Binnart

Ex.: Antwerpen EHC, **C 1845**; Antwerpen MPM, A 2596; Gent UB, **Ma.001292**[†] – Ref.: STCV 6830717

23 – *Langh-gevvenschen peys tusschen sijne catholijcke majesteit van Spaignien ende de vereenighde heeren Staten van Hollandt, &c. Ghesloten ende gheteekent tot Munster op den 8. Ianuarius, 1647. t'Antwerpen, by Martinus Binnart, inde Cammerstraet, in den Gulden Arent, 1647* 4°, [A]² (0,5 vel)

Ex.: Brussel KB, LP 11.821 A; Den Haag KB, **kw pfl 5436** – Ref.: STCV 12919864

24 – Francois Clouet, *Protestatie ende vytersten wille van Francois Clovet in d'ordre van de capucinen ghenaeemt pater Basile van Roaen, predikant ende apostolijcke missionaris: by hem ghedaen in sijn doot-bedde, nae dat hy af-ghesworen hadde de Calvinische ketterije, zijnde gheweest minister, ende ghegageert van den Prince van Orangien, de Staten van Hollandt, ende vande hooghe officiers van de Fransche trouppen in dienst zijnde van de Heeren Staten der Vereenighde Nederlanden. t'Antwerpen: by Martinus Binnaert, in de Cammerstraet, in den gulde[n] Arent, [1647]* 4°, [A–B]² C–D² (2 vel)

Censura: Vidit C.V.L. C. & A.A.

Ex.: Antwerpen MPM, **R 14.29** – Ref.: STCV 12921172

25 – *L'Acte obligatoir, qui a esté donne par les plenipotentiar. du roy d'Espagne, dans la ville de Munstre, le 30 de ianu. 1648 = Verbintnisse, welcke is gegeven geweest van de gevolmachtigde des konincks van Hispanien, binnen de stad Munster, den 30 januari 1648. Alsmen teeckende ende sloot d'eeuwige vrede, mette heeren Staten van Hollant, etc. t'Antwerpen, by Martinus Binnart, in de Cammerstrate, in den gulden Arent, MDCxxxviii*

4°, A² (0,5 vel)

Censura: V.C.V.L.C. et A.A. [= Vidit Christianus Voochts Librorum Censor et Archipresbyter Antverpiensis]

Ex.: Gent UB, **Ti.003264**[†]; Leiden UB, THYSPF 5176; Groningen UB, Broch 236 – Ref.: STCV 6699140; Knuttel 5673; Muller 3264

26 – *La desirée paix entra sa majesté catholique d'Espagne, & les seigneurs estats des provinces unies d'Hollande, &c. Faite & signée à Munster le huictiesme de ianvier 1647. A Anvers, chez Martin Binnart, en la Cammerstrade à l'Aigle d'or, [1647]*

4°, [A]² (0,5 vel)

Ex.: Antwerpen EHC, **E 84472** – Ref.: STCV 12867974

27 – *Confirmation und Bekräftigung deß so lang erwünschten Friedens mit der Cron Spanien und den Herren Staden; Neben den Namen der jenigen Herren Angesandten, die so wol auff Ihrer königl. Majest. zu Spanien Seiten, als auch vonwegen der Herren Staden der vereinigten Provinzen, den Frieden zu tractirn und zuschliessen, nach Münster in Westphalen abgeordnet worden. Auß dem Frantz. ins Teutsch versetzt. (Kopij-impressum:) Erstlich gedruckt zu Antorff bey Martin Binnart. MDCXLVII*

8°, [A]² (0,4 vel)

Ex.: Berlin SBB, Flugschr. 1647/24 (microfilm; nu Krakow, Biblioteka Jagiellońska); Wolfenbüttel HAB, **66.6 Pol. (8)**[†]; Augsburg UB 02/IV.17.4.24angeb.14 – Ref.: VD17 23:294466Q – Vermoedelijk een vertaling van nr. 26.

28 – *Verbintnisse, welcke is ghegeven geweest van de gevolmachtighde des coninghs van Spangien, binnen de stadt Munster den 30 ianuarij 1648. Als men tekende ende sloot d'eeuvvige vrede met de heeren Staten van Hollandt, &c. t'Antwerpen by Martinus Binnart, in de Cammer-stræet. 1648*

2°, [A]¹ (0,5 vel)

Ex.: Den Haag KB, **kw Pflt 5673**; Leiden UB, THYSPF 5177 – Ref.: STCV 12919869; Knuttel 5673

29 – *De blyde incomste van syne doorlvchtighste hoogheyt den aertsch-hertogh Leopoldvs VVilhelms in de stadt van Antwerpen: met het ghene dat tot sijner eeren aldaer ghedaen is* [27 maart 1648]. t'Antwerpen, by Martinus Binnart, in de Cammerstraet, anno 1648

4°, A–B⁴ (2 vel)

Ex.: Antwerpen EHC, **k 80267**; Gent UB, BL.009463/2 en **Meul.002923**[†]; Leiden UB, THYSPF 5166; Cambridge (Mass.) Harvard University Houghton Library, Neth 1255.7* – Ref.: STCV 3122181; Van der Wulp 2923

30 – *Pvblatie van den vrede tvsschen den catholiicken coningh van Spaignien ende de heeren Staten Generael der Vereenighde Provinciën gheschiedt tot Munster op den 16. dagh van mey, anno 1648*. t'Antwerpen, by Martinus Binnart, in de Cammerstraet, in den gulden Arent. Anno 1648

4°, [A]² (0,5 vel)

Censura: Vedit V.C.V.L.C. & A.A. [= Vedit Christianus Voochts Librorum Censor et Archipresbyter Antverpiensis]

Ex.: Den Haag KB, **kw Pflt 5732**; Leiden UB, THYSPF 5212; Londen BL, 107.g.15.(25.) – Ref.: STCV 12919872; Petit 2416; Knuttel 5732

31 – *Veroveringhe vande citadelle ende casteel tot Corttryck. Gheschiedt op den 24. mey 1648*. (Colofon:) t'Antwerpen, by Martinus Binnart, inde Cammerstraet, in den gulden Arent. Anno 1648

4°, [A]² (0,5 vel)

Censura: Vedit C.V.L.C. & A.A. [= Vedit Christianus Voochts Librorum Censor et Archipresbyter Antverpiensis]

Ex.: Leiden UB, **THYSPF 5167**

32 – *Den ghefailleerden aenslagh van de Fransoisen op Oosteynde, gheschiedt tusschen den 14. ende 15. dagh van iunius, 1648*. t'Hantverpen, by Martinus Binnart, inde Cammerstraet inden gulden Arent, [1648]

4°, [A]² (0,5 vel)

Ex.: Den Haag KB, **kw Pflt 5623b** – Ref.: STCV 12919868

33 – Maarten Binnart, *Den gheestelycken almanach ende onbedriegelyken* [sic] *waer-seggheer altydts dverende: begriipende schoone ende uytgelesene sententien, getrocken uyt het gulden boeck van de Naevolginge Christi van Thomas a Kempis, ende verdeylt op alle daghen van het jaer, door M.B.* t'Antwerpen: by Martinus Binnart, inde Cammerstraet, in den gulden Arent, 1649

Opdracht: Elisabeth Perez de Baron, weduwe van Balthasar Andre – Approbatie: C. Voochts Lib. Cens., 29 december 1648

12°, π⁴ A–B¹² C² (2,5 vel)

Ex.: Antwerpen MPM, **A 3713** – Ref.: STCV 12921173

*34 – *Declaration faite sovbs le nom dv roy de France a S. Germain en Laye contre la cour de parlement à Paris, le 6. ianvier 1649*. (Colofon:) en Anvers, chez Martin Binnart, [1649]

4°, A⁴ (1 vel)

Ex.: Gent UB, Acc.Meul.1649/22 – Ref.: STCV 6698209

*35 – *L'exécution et la mort du roy d'Angleterre faite publiquement le 9. febr. 1649 à Londres en Angleterre, avec ce que le roy a dit sur l'eschaffaut*. Anvers: Martin Binnart, [1649].

[8] p.

Ex.: Vaticaan, R.G.Miscell.G.185(int.27) & Stamp.Chig.IV.2190(int.28)

*36 – *Intre, ende audientie van den Turckschen Ambassadeur tot Madrit in Spaignien, gheschiedt den 14 September 1649.* [Antwerpen: Martinus Binnart, 1649].

[4] p.

Ex.: Vaticaan, Stamp.Chig.IV.2190(int.55)

37 – *Afcomste ende het leven van Ivlivs Mazarin teghenwoordigh cardinael ende minister van staet in Vranckrijck.* (Colofon:) t'Antwerpen by Martinus Binnart, in de Cammerstraet, [1649]. Nae de copije van Parijs ghedruckt by de weduwe van Antoine Coulon, in de Schotten-straet in de Dry Hanghels

4° : [A]² (0,5 vel)

Censura: Vidit V.C.V.L.C. & A.A. [= Vidit Christianus Voochts Librorum Censor et Archipresbyter Antverpiensis]

Ex.: Den Haag KB, **kw Pfl** 5948 – Ref.: STCV 12919870; Knuttel 5948

38 – *Raisonnement svr les affaires presentes de la France et leur comparaison avec celles d'Angleterre.* Imprimé mot à mot juxte la copie imprimée a Paris chez François Preuveray [...] En Anvers, chez Martin Binnart, [1649]

4°, A⁴; 7, [1 blanco] p. (1 vel)

Censura: Vidit C.V.L.C. & A.A. [= Vidit Christianus Voochts Librorum Censor et Archipresbyter Antverpiensis]

Ex.: Den Haag KB, **kw Pfl** 6154; Antwerpen MPM, **A** 2099 – Ref.: STCV 12919871; Knuttel 6154

*39 – *Tydinghe van dat den Cardinael Mazarin door den Prince van Conde sovde gheslagen zyn. Met de particulariteyten daervan.* t'Antwerpen by Martinus Binnart, inde Cammerst. [Ca. 1650?]

4°, [A]² (0,5 vel)

Ex.: Wolfenbüttel HAB, A: 10.14.4 Pol. (73)

*40 – *Tydinghe van de nederlaghe des secours van Vranckryck om Duynkercken t'ontsetten, gheschiedt den 14. September.* T'Antwerpen: Binnart, [1652]

[2] fol.

Ex.: Wolfenbüttel HAB, M: Gp 455 (13)

*41 – *Conditien ende artykelen met eenige andere particulariteyten van het overgaen der stadt Grevelinghen aen sijne Catholijcke Majesteyt. Gheschiedt up Sinxendagh 1652.* t'Antwerpen, by Martinus Binnart, inde Cammerstraet, in de Gulden Arent, anno 1652

8°, [A]² (0,25 vel)

Ex.: Wolfenbüttel HAB, M: Gp 449 (21)

42 – *Kort verhael vande besondere, wonderlycke, ende konstighe sneeuw-wercken, gemaect in het eynde vande maent ianuarij, ende beghin van februarij des iaers 1660. binnen Antwerpen.* t'Antwerpen, by de weduwe van Martinus Binnart, [1660]

Censura: Vidit & laudavit C. Voochts lib. censor

4°, A⁴ (1 vel)

Ex.: Gent UB, **Acc.Meul.001660/32**[†]

43 – *Geographische Verthooninghe van de Provincie Alemtejo zijnde de voornaemste van het Rijk Portugael...* t'Antwerpen by de weduwe van Martinus Binnart, [1662]

1°, [A]¹ (1 vel)

Ex.: Parijs BNF, Richelieu **GE D-5671**[†]

*44 – *Paul de Barry, Soet gepeys ofte den over-denckt het wel: wesende eene seer corte ghemackelijcke, ende seeckere middel om saligh te worden.* In de Fransche taele ghemaeckt door den

Eerw. P. Barry vande Soc: Iesv, ende inde Nederlandtsche over gheset door een Prister van de selve Societeyt. T'Antwerpen: uyt de druckerij van Martinus Binnaert, [appr. 1662]
[4], 272 p.¹¹²
Ex.: Maastricht, Stadsbibliotheek Centre Ceramique, sb 6100 F 95 – Ref.: De Backer-Sommer-vogel 1, kol. 952, nr. 14: *Pensez-y bien*.

*45 – *Geschrift by forme van deductie door d'heeren Staten der Vereenighde Nederlanden, over de manquementen van secourssen, en subsidie-gelderen, van Vranck-ryck*. t'Antwerpen: by de weduwe Binnaert, 1666
4°, [A]⁴ (1 vel)
Ex.: Gent UB, Acc.Meul.001666/30

112 De approbatie is gedateerd 1662; Maarten Binnart was toen echter al een drietal jaar overleden. Werd het boek gedrukt door zijn zoon, Maarten II Binnart? Of gaat het om een piraat-editie door een katholieke drukker uit de Republiek? De oudste Nederlandse vertaling van *Pensez-y bien* dateert van 1662 en is getiteld *Het boecxken Peyster wel op*. Onder deze titel verschijnt het regelmatig in de Zuidelijke Nederlanden. Het betreft zeer waarschijnlijk een andere

vertaling door een zekere J.M., die geen jezuïet lijkt te zijn. Misschien is de uitgave van Binnart gebaseerd op de niet-geïdentificeerde Duitse vertaling door de Luxemburgse jezuïet Jacobus Brocquart (1588–1660): W. Audenaert, *Prosopographia jesuitica Belgica antiqua (PIBA): a biographical dictionary of the Jesuits in the Low Countries, 1542–1773*, (4 vols.), Leuven 2000, I, 161.

Samenvatting

In dit artikel wordt voor het eerst de biografie geschetst van de Antwerpse drukker en krantenuitgever Maarten Binnart. Afkomstig uit Thüringen en luthers opgegroeid bekeerde Binnart zich tijdens of kort na zijn studies aan de universiteit van Jena tot het katholicisme en trok hij naar Antwerpen. Daar werkte hij twintig jaar in de Plantijnse drukkerij als corrector, terwijl hij aan een eigen woordenboek Latijn-Nederlands werkte en occasioneel vertaalwerk verrichtte. Hij huwde Maria Strang, dochter van een Ierse lettergieter die zich in Antwerpen had gevestigd, en hij bouwde een sociaal netwerk uit binnen de Antwerpse drukkerswereld: leden van de families Moretus, Verhoeven en Verdussen werden doopouders van zijn kinderen.

In 1636 richtte Binnart een zelfstandige drukkerij op, vanaf 1638 gaf hij een krant uit, *Den ordinarissen postilioen*, en vanaf 1639 een Franse tegenhanger, *Le postillon ordinaire*. Behalve deze kranten en aanverwante nieuwspamfletten heeft Binnart weinig 'echte boeken' gepubliceerd:

de nieuwsbusiness was zijn voornameste bezigheid.

Toen de Tachtigjarige Oorlog in januari 1648 beëindigd werd, vreesde Binnart dat zijn kranten verlies zouden lijden. Misschien investeerde hij daarom in de aankoop van een herberg buiten de stadspoorten. Maarten Binnart overleed in 1652 of 1653, maar Maria Strang zette het bedrijf en de krant voort. Ondertussen reisde hun zoon Peeter Binnart door Europa als agent voor Hongaarse edelen, waardoor hij in 1665 de kans kreeg om in Wenen een eigen drukkerij te beginnen. Na 1666 verdween Peeter Binnart van de radar, hoewel de door hem opgerichte uitgeverij tot de 19de eeuw bleef bestaan.

De Antwerpse drukkerij bleef ook na de dood van Maria Strang in 1672/3 nog functioneren, al is het niet duidelijk welke erfgenamen van Maarten Binnart de krant verder uitgaven. De laatste bekende aflevering van *Den ordinarissen postilioen* verscheen in 1678 en werd gedrukt door Jacobus de Bodt, een drukker over wie nagenoeg niets geweten is.

Abstract

This article describes the life and work of Antwerp printer and newspaper publisher Maarten Binnart. Born in Thüringen and raised a Lutheran, he converted to Catholicism during or shortly after his studies at the University of Jena. He moved to Antwerp and worked for the Plantin firm as a corrector for twenty years. While working there, he completed a Latin-Dutch dictionary and also worked as a translator. He married Maria Strang, the daughter of an Irish letter-founder who had also moved to Antwerp, and built up a social network among the Antwerp printers. Members of the Moretus, Verhoeven and Verdussen families became godparents to his children.

In 1636 Binnart founded his own printshop. From 1638 onwards, he published a newspaper, *Den ordinarissen postilioen*, followed in 1639 by the French *Le postillon ordinaire*. Apart from these newspapers and related news pamphlets, Binnart published few 'real books'. His main concern was the newspaper business.

With the end of the Eighty Years War in 1648, Binnart feared that his newspapers would start operating at a loss. Perhaps this was the reason that he then invested in a tavern outside the city walls. Maarten Binnart died in 1652 or 1653, but his widow Maria Strang continued the firm and the newspaper. Their son Peeter Binnart travelled throughout Europe as an agent for Hungarian noblemen. This gave him the opportunity, in 1665, to establish a printing firm in Vienna. After 1666 there is no further record of Peeter Binnart's activities, but the publishing house he had started survived into the 19th century.

The Antwerp printshop remained active after the death of Maria Strang in 1672/3, but it is unclear exactly which heirs of Maarten Binnart continued to publish the newspaper. The last known issue of *Den ordinarissen postilioen* appeared in 1678 and was printed by Jacobus de Bodt, an Antwerp printer of whom very little is known.

